

İŞ-YAŞAM DENGESİ AÇISINDAN ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİ CHILD CARE SERVICES IN TERMS OF WORK-LIFE BALANCE

Nurgün Kul Parlak*

Öz

Dünya ölçeğinde yaşanan ekonomik, sosyal değişim ve dönüşümün etkisiyle, iş-yaşam dengesine yönelik politikalar, sosyal politikanın temel tartışma ve araştırma alanlarından biri haline gelmiştir. Bu konuda aktif bir rol oynayan AB, çeşitli çocuk bakım hizmet düzenlemeleriyle dikkat çekmektedir. Emek piyasası, toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim, aile politikası gibi birçok farklı politika alanının kesişme noktasında bulunması nedeniyle bu hizmetler, iş-yaşam dengesi açısından büyük önem arz etmektedir. Çocuk bakım hizmetleriyle, bireylere iş ve aile sorumluluklarını uyumlu bir şekilde sürdürülmesinde seçenekler sunulurken kadın istihdamı, demografik değişim, çocukların refahı ve toplumsal cinsiyet eşitliği için çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. AB ülkelerinde bu bakım hizmetleri, yasal mevzuat, yapılanma, kapsam ve paylaşım açısından farklılık göstermekte, yaş ve eğitimsel içeriğe göre düzenlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bakım Hizmetleri, iş-yaşam dengesi, çocuk bakım hizmetleri, refah devleti, kadın istihdamı.

Abstract

Due to the economic and social transformation at a global scale policies regarding work life balance policies has become the centre piece of basic discussions and research within social policy. With an active role on this matter the EU comes to the fore by providing various child care arrangements. Being at the intersection of areas such as labour markets, gender equality, education and family policy this services are of great significance for work-life balance. By child care services while individuals are provided options for work and family responsibility solutions are sought for female employment, demographic change child welfare and gender equality. Child care services demonstrates differences in terms of legal provisions, structure, coverage and sharing as well as being regulated in line with age and education content.

Keywords: Care services, work-life balance, childcare services, welfare state, female employment.

GİRİŞ

1970’lerde itibaren küreselleşme ve bilgi teknolojilerine dayalı ekonomik, politik ve sosyal değişim cinsiyet, aile ve iş hayatı ile istihdam ilişkilerini radikal bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle karmaşık bir süreç ve faktörlerin etkileşimini içeren iş-yaşam dengesi son yıllarda sosyal politikanın önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. “İş” kadar “iş-dışı zamanı” da içeren iş-yaşam dengesi, sağlıklı bir aile ve iş hayatı sağlamayı amaçlayan politikaları gerektirmektedir.

İş-yaşam dengesinin önemli unsurlarından olan bakım, bu değişim ve dönüşüm sürecinden en fazla etkilenen alanlardandır. Bakım; kavram ve faaliyet olarak değişen ilişkileri, aktörleri ve kurumsal düzenlemeleri kapsamakta günümüz uygulamalarıyla geleneksel sınırları zorlamaktadır. Geleneksel olarak ailenin önemli görevlerinden biri olan bakım ve bakım hizmetleri, kadının emek piyasalarına girmesiyle özel alan dışına çıkarken kısmen aile ve kamusal alanda, kısmen de piyasa tarafından sağlanmaya başlanmıştır.

Çocuk, yaşlı ve bakıma muhtaçların bakımını içeren bakım hizmetleri, sunumu açısından karmaşık bir nitelik arz etmektedir. Bakım yardımları, bakım kurumları, bakım hizmetlerinin hak edilişi, bireylerin bakım alma hakkı ile bakım verenlerin hak ve

* Dr. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

yükümlülüğünü içermektedir. Çocuk bakım hizmetleri, günümüzde bakım hizmetlerinin önemli unsuru ve iş-yaşam dengesinin önemli bir bileşenidir. Çocuk bakım hizmetleri; esas olarak aile, devlet ve özel kurumlar tarafından farklı biçimlerde sağlanmaktadır. Bu hizmetler, emek piyasası, toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim, aile politikası gibi birçok farklı politika alanının kesişme noktasında bulunmaktadır

AB’de çocuk bakım hizmetleri, iş yaşam dengesine yönelik önemli bir uyumlaştırma politikasıdır. AB, çalışma hayatı ile bakım sorumluluklarını uyumlaştırarak hem kadın istihdamını, azalan doğum oranlarını ve çocukların refahını arttırmayı ve hem de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışmaktadır. Buna yönelik olarak sunulan bu hizmet politikaları, tavsiye kararları çerçevesinde üye ülkelerin kendi müktesebatına uyarlama ve uygulama süreçlerini içermektedir. Çocuk bakım hizmetleri, AB ülkelerinde yasal mevzuat, yapılanma, kapsam ve paylaşım (sorumlulukların yerel, kamusal ve özel sektörler arasında) açısından farklılık gösterirken, çocukların yaşına ve eğitimsel içeriğe göre düzenlenmektedir. Bu yönüyle çocuk bakım hizmetlerinin, iş-yaşam dengesi açısından değerlendirilmesi ve uygulama hedefleri ile bazı faktörlerle ilişkili olarak ele alınması oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, bakım kavramı ile bakım hizmetinde değişimden sonra çocuk bakım hizmetleri, AB ülke uygulamaları ile iş-yaşam dengesi açısından incelenmektedir. Çalışma, esasen çocuk bakım hizmetlerinin iş-yaşam dengesi için kilit bir rol üstlendiğini ileri sürmektedir.

1. Bir Kavram Olarak Bakım

İş-yaşam dengesi politikaları/uyumlaştırma politikaları, son yıllarda yaşanan ekonomik, sosyal değişim ve dönüşümlerle paralel olarak, AB sosyal politikasının temel tartışma ve araştırma alanlarından biri haline gelmiştir. Giderek çeşitlenen ve yaygınlaşan bu politikalar, çalışma ile özel hayat arasında gerilim azaltmaya ve dengeyi bulmada ebeveynlere seçenekler sunan düzenlemeler olarak tanımlanmaktadır. Bunlar ebeveyn izin düzenlemeleri, çocuk bakım hizmetleri, esnek çalışma düzenlemeleri ile çalışan ebeveynlere yapılan ödenek ve yardım gibi çeşitli politikalardan oluşmaktadır. Bu politikalardan biri olan çocuk bakım hizmetleri (ÇBH), kadınların istihdam edilmesiyle beraber bakımın aile dışından teminini sağlayan hizmetleri içermektedir. Pekçok farklı politika alanı ile ilgili olan bu hizmetler, sosyo-ekonomik değişimlerin paralelinde gelişerek AB ülkelerinde yaygınlaşmaktadır. Ancak çocuk bakım hizmetlerini ve AB ülke uygulamalarını incelemeyen önce bakım ve bakım hizmetlerinde değişimi ele almak bu hizmetlerin iş-yaşam dengesindeki kilit rolü anlamada oldukça önemlidir.

Bir kavram olarak “bakımın/sosyal bakımın” insan yaşamındaki önemi açısından dikkate alındığında, sosyal bilimlerde çok az araştırıldığı ve bununla ilgili teorik yaklaşımların yetersiz kaldığı dikkat çekmektedir. Bakım faaliyeti ve bundan kimin sorumlu olduğu sorgulanmadan, ailenin sunduğu bir hizmet olarak kabul görmüştür. Bakım hizmetlerinin bu görünmez niteliği, bakım ile ilgili literatürün gelişimini geciktirmiş, kimi yazarların katkılarıyla gerek refah rejimi gerekse sosyoloji literatüründe ancak 1980’lerden sonrasında yer bulmuştur (Rostgaard, 2002:51–55). Bu dönemde sosyal araştırmalarda ve refah devleti analizinde tartışılan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, bakım ve ev işi veya sosyal yeniden üretim arasında analitik bir ayrıma gidilmiş, daha sonra bakım konusundaki akademik araştırmalar hızla artarak, farklı disiplinler arasında yayılmıştır. Özellikle Wærness, Hernes, Ungerson gibi feminist yazarların öncülüğünde bakımın yeniden

kavramsallaştırılması, bakım, cinsiyet ve vatandaşlık terminolojisinin gelişimini başlatmıştır. Ancak bakımın özel bir alt disiplin alanı haline gelmesi, kapsamlı bir bakım etiğine dayanan genel sosyal teorilerin geliştirilmesiyle ve ampirik bakım politikası araştırmaları aracılığıyla mümkün olmuştur.

Akademik tartışmalarda bakım meselesinin ele alınması, “refah arz ve talep dengesinin nasıl sağlanacağı” tartışmasını başlatmıştır. Bu tartışmalarda, ebeveynin tamamlayıcı rolünü devletin üstlenerek gerek kurumsal ve gerekse mali yardımlarla sunulan ÇBH'nin finansmanı önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu yöndeki sosyal harcamaları karşılayacak kaynaklarla bakım hizmetine yönelik talep arasındaki açıklık (Saraceno, 2000:135-138), bakım hizmetinin karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu açığın, kadın istihdamı, iki gelirli aile modelinin yaygınlaşması, nüfusun yaşlanması ve benzer şekilde tek başına yaşayan bakıma muhtaç yaşlıların sayısındaki artış ile ilişkilendirilmesi, bakım hizmetinin sahip olduğu farklı özelliklerini ve çok boyutlu yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Son yıllarda bakımla ilgili bakış açısında çarpıcı bir yöneliş değişikliği söz konusu olduğu dikkatleri çekmektedir. Artık bakım yükümlüğü, aileden refah devletine kaymıştır. Aynı zamanda “bakıma muhtaç olanların hakları ve ihtiyacı ile bakım hizmeti sunan vatandaşın hak ve sorumluluğu” şeklinde iki farklı fakat birbiri ile ilişkili bir kavrama dönüşmüştür. Ayrıca bu kavram, sosyal bilimlerin vatandaşlıkla ilgili söylemine dâhil olmuştur. Bu durum, bakıma yönelik bir teorinin geliştirilme sürecinde basamak olarak tanımlanırken geleneksel cinsiyet sözleşmesi değişiminin sonucu olarak da ele alınmaktadır (Arnlaug, 2009:91).

Öte yandan bakım hizmeti, ücret karşılığı olmaksızın sunulan hizmetin ötesinde bir anlam taşımaktadır. Zorunluluk-sorumluluk-güven-sadakat bağıyla birbirine bağlanan ilişkilerden oluşmaktadır (Daly ve diğerleri, 2000:283). Bu ilişki nedeniyle bakım hizmeti, uzun bir süre kadının doğasına atfedilerek onun etrafında şekillenen ücretsiz, kişisel bir hizmet olarak algılanmıştır. Buna bağlı olarak bakım “sevmek, düşünmek ve yapmak” fiilleriyle gerçekleşen bir sürecin ürünü olarak tanımlanırken, hem fiziksel boyutu ve hem de duygusal boyutu vurgulanmaktadır. Bakım, sahip olduğu duygusal boyut ile kadınların yeniden üretimdeki rolünün bir uzantısı olarak kabul görmüştür. Özellikle bakımın, bakım verenle bakım alan arasındaki duygusal ilişkiyle bütünleşmesi ve kadınlar tarafından aile içinde sağlanması, bu hizmeti görünmeyen bir faaliyet haline dönüştürmüştür (Daly ve diğerleri, 2000:285). Bu durumda bakım hizmeti, bir “iş” olarak kabul görmemekte, değeri düşük olarak emek piyasasında yer bulmaktadır¹. Bu durum bakım hizmetinin ailenin dışından tedarik edilmesini sınırlandırır da (Daly ve diğerleri, 2000:284), 1970 sonrasında bu anlayış, değişime uğramıştır. Ekonomik yeniden yapılanma, işgücünün kadınlaşması, erkeğin ekmek kazandığı ailenin çözülmesi ve feminist hareket/ideolojinin kadının toplumdaki, emek piyasasındaki ve ailedeki konumunun yeniden tanımlanmasını talep etmesi gibi değişimler bakım hizmetleriyle ilgili önemli bir dönüşümü başlatmıştır. Bu değişimde önemli rol oynayan, evli ve çocuklu kadınların emek piyasasında ücretli bir işte çalışmasıdır. Bu değişim, bir taraftan geleneksel sosyal, kültürel kadınlık ve annelik modellerinde bir kırılmayı ifade ederken diğer taraftan da, toplumda emek piyasalarında ve ailede kadının konumunu

¹ Bu, eşitsizliğin arttığı anlamına gelmektedir. Eşitsizlik, annenin çalışması nedeniyle bakım hizmetinin aile dışında sağlanmasında/metalaşmasında, daha da belirginleşmektedir (Daha ayrıntılı bilgi için: Fudge Judy, **Commodifying Care Work: Globalization, Gender and Labour Law**, The Inaugural Labour Law Research Network Conference, Barcelona, 2013).

düzenleyen yasalara meydan okumayı temsil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, erkeğin ekmek kazandığı aile modelinde annenin evde kalmasıyla bakım işi çözümlenirken, iki gelirli ailelerin arttığı toplumda bakım bir hak olarak talep edilip, refah hizmetleri -refah devleti için yeni bir ikilem oluşturmakla birlikte- kapsamına dâhil edilmektedir (Daly ve diğerleri, 2000:285). Dolayısıyla, küçük çocuklara ve yaşlılara yönelik bakım hizmeti metalaştıkça aile dışına çıkmakta, yeniden düzenlenmektedir. Bazı ülkelerde olduğu gibi, refah devleti desteği ile profesyonel, ticari ve pazarlanabilir bir hizmet haline gelmektedir. Bu durum, farklı çerçevelerde ekonomik, politik, sosyal ve ahlaki nedenlerle evli kadınların ev ve bakım işlerini yapmamaları, bunların kamu ve özel sektör arasında geleneksel sınırları altüst ederek politikleşmesi, tartışmalara konu olmuş ve çatışmaları meydana getirmiş veya desteklemiştir. Ek olarak “ailenin ne olduğu” ve “sivil toplumun sorumluluğunun ne olup olmadığı” ve “refah devletinin gerçek alanın ne olduğu” gibi normatif tartışmalar, beraberinde bakım ve sosyal vatandaşlıkla ilgili söylemler kadının konumu ve sosyal, ekonomik haklarıyla yerleşik değerlerin sorgulanmasına da yol açmıştır (Arnlaug, 2009:91-94).

2. Bakım Hizmetlerinin Sunumunda Değişim

Günümüzde vatandaşlık hakkı olan bakım hakkı ile ilgili tartışmaların boyutu giderek genişlemektedir. Öncelikli olarak, refah devleti kapsamında bakım hakkının, bakıma muhtaç bir durumda olduğunda “bakım alma hakkı” ve “bakım verme/sorumluluğu hakkı” olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede bakımın maliyet ile sorumluluklar açısından nasıl paylaşılacağı tartışılmaktadır (Mahon, 2008:1-6; Jenson, 2008:3-8). Bu tartışma devlet, aile, gönüllü kuruluşlar ve piyasa düzleminde “bakımı kimin sağlayacağı ve maliyetleri kimin karşılayacağı” şeklinde sürdürülmektedir. Bu durum, sadece üçlü düzlemde emeğin, sorumluluğun ve maliyetlerin bölünmesi sorunu değil, aynı zamanda bazı yazarların da ileri sürdüğü gibi cinsiyete dayalı bir meseledir (Lewis, 2006:388-346). Nitekim iki gelirli ailelerin sayısındaki artışa ve iş-yaşam dengesine yönelik politikalara rağmen çoğu ülke için kadınlar, ailenin bakımında temel sorumluluğa sahiptir. Ancak aile yapısındaki değişim ve ailelerin çeşitlenmesi, gelecekte bakım ve refah hizmetlerinin ailelere ücretsiz sunulmayacağı anlamına gelmemektedir. Bakım sorumluluğunu paylaşmada erkeklerin de yer alacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, bakım sorumluluğunun kamusal, özel, resmi ya da gayri resmi biçimlerinin incelenmesi ile bakım politikalarının içerik olarak çalışanların emek piyasasındaki konumlarına göre değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, bakım hizmetlerinin farklı biçimlerinin cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkisinin göz ardı edilmeyeceği de açıktır.

Bununla beraber genel olarak gündemde yer alan bakım hizmetleri ile ilgili tartışmalar, konuyu farklı açılardan ele almaktadır. Bu farklılık, bakım hizmetlerinin yeniden yapılanmasında ülke uygulamaları mukayese edildiğinde dikkati çekmektedir. Bakım hizmetleri, ülkeler ve refah rejimleri arasında farklı biçimlere sahiptir. AB ülkeleri, hem ebeveynleri destekleyen yasal düzenlemeler ile bir hak olarak sunulan maddi yardımlara yer vermekte ve hem de alternatif olarak çocuk bakımını sağlayan özel kuruluşlara yönelik düzenlemelere yer vermektedir (Eurostat, 2009). Norveç, Danimarka, İsveç ve Finlandiya gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde daha kapsamlıdır. İskandinav refah modelini temsil eden bu ülkelerde bakım hizmetleri, emek piyasasına kadını entegre eden refah devletinin cinsiyet eşitliği projesinin bir parçası olarak sunulmaktadır. Buna göre kapsamlı devlet destekli çocuk

bakımı ve cömert bir biçimde düzenlenmiş ebeveyn izni, annelerin geleneksel cinsiyete dayalı işbölümüne dayanan rollerini değiştirmektedir (Arnlaug , 2009:147).

Buna karşılık, Güney Avrupa refah rejiminde, bakım hizmetlerinde devletin desteği sınırlıdır. Bu, bakımın aile içinde çözümlenmesinin desteklendiği anlamına gelmektedir. Ekonomik politikaların buna göre yapılandırıldığı görülmektedir (Flaquer, 2000:3-9). Öte yandan İngiltere ve ABD’de ise, bakım hizmetlerini piyasa üstlenmektedir. Liberal refah rejimini temsil eden bu ülkelerde, bakım hizmetinin piyasalaşması bu hizmetin aile dışında yapılmasını onaylayan bir anlayışı yansıtmaktadır. Bilhassa 1990’larda bu ülkelerde tartışmaların daha çok geleneksel devlet merkezli refah anlayışının aşındığı ve sosyal politika alanında bu hegemonyanın kaybolduğu şeklinde olması, refah devletine alternatif olarak serbest piyasa alternatiflerini gündeme getirmiştir (Boje ve diğerleri, 2000:38-47). Dolayısıyla genişleyen refah hizmetleri, ya tamamen piyasalaşmış ya da yarı piyasalaşmış (quasi-marketization of services) bir biçimde sunulmaktadır (Kim, 2008:820). Bu refah devletlerinde yeniden yapılanma çerçevesinde devlet destekli-aile düzenlemeleri, refah hizmetleri olarak değerlendirilmektedir. Bu “aile yükümlülüklerinin” yeniden tanımlandığını ifade etmektedir. Daha genel bir ifadeyle, kamu-özel sektör karışımı olarak sunulan bakım hizmetleri, yeniden şekillenmekte ve kurumsal düzenlemeler giderek çeşitlenmektedir (Benoit, 2000:65-67).

Ülkeler arasındaki bu farklılıklar, cinsiyet ve ebeveyn rolleriyle alakalı olduğu kadar çocuk hakları, ebeveyn sorumlulukları ve belirli kalıplaşmış cinsiyet ilişkilerini düzenlemede veya desteklemede devletin sorumluluğuyla yakından ilişkili olmaktadır (Saraceno, 2000:128). Bu nedenle, bakım hizmetinin ne şekilde çözümleneceği gündemde yer almaktadır. Zira bu hizmetin, aile içinde yapılması (refamilialization) veya bakımın aile dışındaki kurumlarla yapılması (defamilialization), küreselleşme ve refah devletinin yeniden yapılanması sürecinde önemli bir politik meseleyi oluşturmaktadır (Saraceno, 2000:135-139).

3. Çocuk Bakım Hizmetleri

ÇBH, iş-yaşam dengesine yönelik öne çıkan politikalarından biridir. İş-yaşam dengesinin önemli bir bileşeni olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde iş tatmini, kişisel memnuniyet ve çalışanların kişisel gelişimleri kadar iş ve aile sorumluluklarının uyumunu sağlayan programlar ve düzenlemelerin giderek önem kazanması bu hizmetlerin uygulanmasına ve gelişimine imkân vermektedir.

Bakımın, karmaşık olduğu kadar çok boyutlu bir kavram ve bir faaliyet olarak farklı bir içeriğe sahip olması, bu hizmetleri konum itibariyle farklılaştırmaktadır. Zira çocukların ve bakıma muhtaçların fiziksel ve duygusal ihtiyaçları normatif, ekonomik ve sosyal çerçevede yürütülen faaliyet ve ilişkilerle sağlanmaktadır (Daly ve diğerleri, 2000:285). Dolayısıyla ÇBH; emek piyasası, toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim, aile politikası gibi birçok farklı politika alanının kesişme noktasında bulunmaktadır. Refah devleti, çeşitli politikalar aracılığıyla, farklı sosyal ve ekonomik sonuçlar üreterek, ailenin bakım faaliyetini desteklemektedir (Bettio ve diğerleri, 2004:86-99). Buna bağlı olarak, diğer birçok ülkede olduğu gibi, AB ülkelerinde de bakım politikaları uygulanmakta ve bunlara ilişkin gelişmeler desteklenmektedir. Özellikle, ÇBH’ne talebin oldukça yüksek olması, ulusal düzeyde ÇBH’ne verilen önemi ve bu hizmetleri geliştirecek politikalara yönelik ilgiyi sürdürmektedir.

Buna paralel olarak literatürde, ÇBH hakkında tartışmalar oldukça fazladır. Bu tartışmaların bir kısmı, bu hizmetlere yatırım yapma nedenleri üzerinde durmakta ve bunun nedenleri üç farklı yaklaşımla açıklanmaktadır. Klasik yaklaşıma göre, kaliteli ÇBH’nin

mevcudiyeti, kadınların istihdam oranlarına olumlu katkıda bulunmaktadır. Zira kadınların işgücüne yüksek oranda katılması, kadın için daha eşitlikçi bir temelde iş ve aile sorumluluklarını dengeleyeceği gibi toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayabilecektir. Aynı zamanda bakım hizmetlerinin, ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı² ve nüfusun yaşlanmasına karşın, refah devletinin sürdürülebilirliğine olumlu etkide bulunabileceği de ileri sürülmektedir. İkinci yaklaşım, ÇBH'nin, gelir ve kariyer fırsatları açısından çocuk yetiştirmenin maliyetini düşürerek doğum oranlarını yükseltebileceğini ifade etmektedir. Diğer yaklaşım ise, ÇBH'ne yapılan yatırımın, çocukların refahını arttıracığı, bunun sonucunda uzun vadede eşitlikçi bir toplum yapısının oluşacağı görüşüne dayanmaktadır.

Sonuçta bu görüşlerde benimsenen hedefler, ÇBH'nin çalışma hayatı ile bakım sorumluluklarını uyumlaştırılabildiğinde gerçekleşebilecektir (Plantenga ve diğerleri, 2005:33-34). Ancak AB düzeyinde ÇBH, genel olarak demografik değişim ve kadın istihdamını artırma politikalarıyla gündeme gelmekte ve tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda ekonomik boyutun daha çok önemsendiği ve ÇBH ile istihdam arasındaki bağlantının çok güçlü bir biçimde vurgulandığı görülmektedir. Bu ilişkinin boyutu, annelerin istihdam oranlarındaki yükselmeye paralel olarak ÇBH'ne yönelik talep artışında ve aile sorumluluklarını karşılamak için kadınların emek piyasasından çekilmek veya yarı zamanlı çalışmak zorunda kaldığında ortaya çıkmaktadır (Jaumotte, 2004:60). Dolayısıyla AB'de 25-49 yaş arasındaki 6 milyon üzerindeki kadının bu durumda olması (EFILWC, 2010:3) çocuk bakım hizmetinin önemine işaret etmektedir.

4. Çocuk Bakım Hizmetleri ve Kadın İstihdamı

Toplumların pek çok alanında kendini gösteren sosyal ve ekonomik değişim, çalışma hayatı kadar aile yaşamına yansımakta, yeni gelişmeleri ve dönüşümleri ortaya çıkarmaktadır. Çoğu ülkede rekabet baskısı ile büyüyen esnek ve güvencesiz istihdam nedeniyle emek piyasası farklılaşmakta paralelinde ve bu piyasada erkek ile kadının konumu değişmektedir. Nedenleri ve aktörleri tartışılan bu değişim, cinsiyet ilişkilerini ve cinsiyete dayalı sosyal yapıyı etkileyerek yeniden şekillendirmektedir. Bu yeni sosyal yapıda erkeğin doğal olarak kabul edilen ekmek kazanan rolü, önemini kaybetmekte kadınların bilhassa annelerin yeniden üretimdeki rolüne ilave olarak, kamusal alandaki rolü ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda annelerin istihdamındaki artış, çoğu ülkede önem arz eden bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda, 1970'lerden sonra pek çok ülkenin, yüksek düzeylerde seyreden işsizlikle mücadele etmek amacıyla ulusal stratejilerle istihdamı ve işgücüne katılımı arttırmaya çalışmaları, bu önemi işaret etmektedir. Bu konuda AB, farklı dönemlerdeki Lizbon, Stockholm, Barselona Zirveleri ile belirlenen hedeflerle politikalarını düzenlemekte ve kadın istihdamını teşvik etmeye yönelmektedir. Nitekim Lizbon Zirvesi'nde (2000), 2010 yılına kadar gerek kadınlar, gerekse de erkekler için istihdam hedeflerinin belirlenmesinden sonra, tüm AB politikalarında ve eylemlerinde cinsiyet eşitliği öncelikli bir konu olarak ele alınmıştır. Bunun için emek piyasasında kadınların yeterli düzeyde temsil edilmeyen alanlarda (bilim ve mühendislik vb.) daha fazla temsil edilmesi teşvik edilerek istihdam oranlarını arttıracak önlemlere başvurulmuştur. Daha sonra bu önlemlerin sonuçları değerlendirildiğinde

² Ekonomik büyüme için önemli olan istihdam oranlarının artırılmasıdır. Bu durumda anahtar rolü, işgücü piyasasına daha fazla kadının girmesi üstlenmektedir (OECD, Starting Strong II Early Childhood Education and Care, Paris: OECD, 2006, s.5.

kadın istihdamındaki artışa rağmen³ Lizbon Zirvesindeki hedeflerin⁴ gerisinde kaldığı vurgulanmıştır. Bunun için AB, devam eden çabaların %70 istihdam hedefine ulaşacak şekilde artırılması gerektiğini kabul etmiştir.

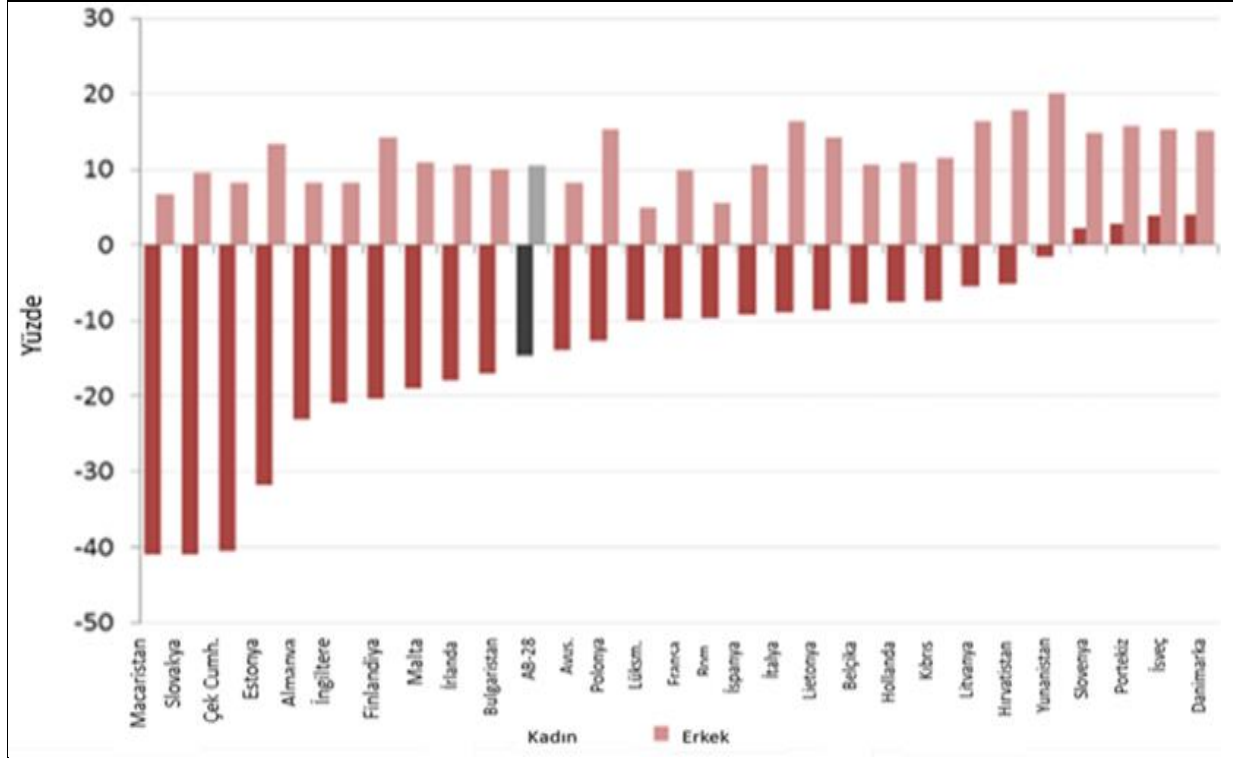
Bu çerçevede, literatürde ÇBH ile istihdam arasında yakın bir ilişkiyi ele alan pek çok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar, ÇBH'nin emek piyasasına katılımın artışında önemli rol oynadığını ve ülkelerin politika gündemlerini belirlemeye yardımcı olduğunu ileri sürmektedir. Bu ilişkiyi değerlendirmek için ilk olarak, ebeveyn olmanın kadın ve erkeklerin istihdam oranlarına olan etkisine bakmak anlamlı olacaktır. Grafik 1'de 2013 yılı için, 20-49 yaş grubunda 0-6 yaş arasında bir çocuğa sahip kadın ve erkekler ile çocuğu olmayanlar arasındaki istihdam oranları karşılaştırılmaktadır. Baba olan erkekler, baba olmayanlara göre daha fazla çalışma eğilimindeyken, anne olan kadınların, anne olmayanlara göre daha az çalışma eğiliminde olduğu bilinmektedir. Grafik 1'e göre, baba olmanın erkekler üzerindeki etkisi AB ülkelerinde birbirine benzerdir ve bu etki %10-20 arasında değişmektedir. Ancak kadınlar açısından bu etki, oldukça farklıdır. Bu oran, Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyetinde %40 ile ilk sırada yer almaktadır. Bu ülkelere karşın Slovenya, Portekiz, İsveç ve Danimarka'da, kadınların çocuk sahibi olduktan sonra istihdam edilme ihtimali biraz daha fazladır.

³ AB ülkelerinde kadın istihdam oranları, 2001-2013 yılları arasında yavaş bir şekilde yükselmektedir. AB-28 ve AB-27'de 2002 yılında bu oran %54,3 iken, her yıl artarak 2013'te %58,7-8'ye ulaşmıştır. 2013'te istihdam oranının en yüksek değeri, % 74.4 oranı ile İsviçre ve % 73.5 oranı ile Norveç'te görülmektedir. AB'ye üye ülkeler arasında ise, en yüksek oranı % 70 ile Danimarka ve % 69,9 ile Hollanda göstermektedir. Bu oran, Almanya, Avusturya, Finlandiya ve İngiltere'de %68-65 aralığında seyretmektedir. Ölçeğin diğer ucunda ise, Yunanistan % 40, İtalya % 46,5, Malta % 46,6 düşük istihdam oranları ile yer almaktadır. Ayrıca İskandinav ülkelerinde kadın istihdam oranlarının yüksek olması ve Türkiye'de ise, bu oranın % 29,6 gibi bir düzeyde kalması dikkat çekmektedir (Eurostat, 2014, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.)

⁴ AB'yi 2010 yılına kadar bilgi ekonomisine dönüştürmeyi hedefleyen Lizbon Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde, sosyal politikalarla ekonomik politikalar arasında uyum sağlanması öngörülürken iş bulabilme imkânlarının geliştirilmesi, vatandaşlar arası beceri farklılığının azaltılması, hayat boyu eğitime yönelik önlemlerin artırılması, hizmet sektöründe istihdamın artırılması, ayrımcılığın ve eşitsizliğin önlenmesi gibi öncelikli hedefler "daha fazla ve daha iyi iş imkânı" başlığı altında sıralanmıştır. Ayrıca, Lizbon süreci sonucunda 2010 yılına kadar istihdam oranını %70'e, kadın istihdamının %60'a çıkarılması, belirlenen amaçlar arasında yer almıştır.

Grafik 1. Ebeveynliğin İstihdama Etkisi (20-49 Yaş Arası, 6 Yaşından Küçük Bir Çocuklu Yetişkinler), 2013

Kaynak: EC, 2013

http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/31_labour_market_participation_for_women_02.pdf

Bu durum, çocuk bakımına yönelik hizmetlerin kapsamlı ve gelişmiş olmasından kaynaklandığını gösterirken, ÇBH'nin annelerin emek piyasasına katılımını olumlu yönde etkilediğini işaret etmektedir.

ÇBH'nin istihdama katkısını gösteren önemli bir araştırma, Jaumotte'un (2004:54-92) OECD ülkelerinde kadının emek piyasasına katılmasını, piyasa başarısızlığı ile politik çarpıklıklar çerçevesinde incelediği çalışmadır. Bu çalışmasında Jaumotte; çocuk bakım yardımlarının, çocuk bakım maliyetini düşürdüğünü dolayısıyla kadının emek piyasasına katılımının arttığını ileri sürmektedir. Hank ve Kreyenfeld (2000:321-330), ÇBH ile emek piyasalarına katılımı inceleyen çalışmalarında pozitif bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir. Buna göre, Almanya'da ÇBH'nin geniş kapsamlı olarak sunulması annelerin işgücüne katılımını arttırmıştır. Ayrıca Haan ve Wrohlich (2009:14-17) de, aynı olumlu ilişkiyi vurgulamaktadır. Bununla birlikte yazarlar, kamusal olarak sunulan ÇBH'nin, mesleği olmayan kadınların emek piyasasına girmesini sağlayacağını ve çocuk sahibi olduğunda bile çalışma eğiliminin artacağını ifade etmektedir.

Bununla beraber, çocuk bakım hizmet ücretlerinin düşük olması ve ulaşılabilir olması, kadının emek piyasasına katılmasını desteklediğini belirtmek önemlidir. Nitekim çocuk bakım hizmetlerini ebeveynler açısından değerlendiren bir çalışmada bu iddia desteklenmektedir. Yeterli düzeyde sunulan ÇBH'nin, ebeveynin istihdam edilmesinde rol oynayan bir faktör olduğu vurgulanmaktadır. Bu araştırmaya katılan çalışmayan ebeveynlerin %48'i, iyi kalitede

çocuk bakım hizmeti sunulduğunda çalışmayı tercih edebileceklerini belirtmişlerdir (Byrson ve diğerleri, 2006:9). Bununla beraber Blau ve Robins (1989:295) ile Austen ve Birch (2000:1-11) çalışmalarında, kaliteli çocuk bakımının fiyatı yükseldiği takdirde kadın istihdamının azalacağı yönündeki endişeye yer vermektedir. Ek olarak, ÇBH'nin kaliteli ve yeterli düzeyde olmadığı zaman sadece kadınların istihdam oranlarının (OECD, 2006:13) değil, aynı zamanda çalışma saatlerinin de etkilendiğine dikkat çekmektedir (Eurostat, 2009:53-71). Bu durumda, gelişmiş ÇBH'nin mevcut olması durumunda kadının emek piyasasındaki konumunun güçleneceğini söylemek mümkündür. Bunun yanında kadının kariyerinde ve ücretinde iyileştirmeyi de (Almanya ve Yunanistan'da olduğu gibi) getireceği ileri sürülmektedir. Böylelikle ÇBH daha da gelişebilecek buna bağlı olarak kadınların iş bulma fırsatları artacaktır (Plantenga ve diğerleri, 2009:24). Bu durum ÇBH'nin, erişim, kullanılabilirlik ve maliyet açısından ebeveynlere uygun olması gerektiğini gündeme getirmektedir (Cattan, 1991:4).

Son olarak, ÇBH yardımlarının, kadın emek arzı üzerindeki etkisiyle ilgili olarak muhtemel bir ikame ve nedensellik etkisinden bahsetmek önemlidir. Çocuk bakım yardımlarının, ailenin katlandığı çocuk bakım maliyetini azaltıp net geliri artırmasıyla istihdam ihtimalini azaltması hesaba katılmalıdır. Bununla beraber, çocuk bakım yardımlarının çalışma saatleri üzerindeki etkisinin, teorik olarak belirsiz olduğu da ifade edilmelidir. Zira sübvansiyonlar, çalışma saatleri üzerinde olumlu bir ikame etkisiyle beraber negatif gelir etkisine sahiptir. Çocuk bakım sübvansiyonları genellikle, gelir arttıkça azalan bir orana ve yardımların hak edilmesi için maksimum gelir düzeyi kıstasına sahiptir. Dolayısıyla çocuk bakım sübvansiyonları, çalışmaya yönelik teşvikte etkisiz kalırken çalışma sürelerinin azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, bazı anneler sübvansiyonu hak edebilmek için çalışma sürelerini azaltmayı tercih edebilmektedir. Ayrıca ebeveynler resmi bakım hizmeti yerine resmi olmayan bakım hizmetinden yararlanmaktadır. Bu durumda çocuk bakım sübvansiyon artışının, kadın işgücü artışından çok daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür (Blau ve diğerleri, 2001:18-25).

Öte yandan bazı araştırmacılar, kadınların işgücüne katılması ile çocuk bakım hizmet sunumu arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmektedir. Buna göre, çocuk bakım yardımlarının, kadınların istihdama katılımını arttırabileceği, ÇBH'nin eksikliği karşısında ise, kadınların işgücüne katılımını sınırlayabileceği belirtilmektedir (Chevalier ve diğerleri, 2002:916-918). Ancak İskandinav ülkelerinde bunun tersi bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olması dikkat çekicidir. Bu noktada, Jaumotte'nun (2004:54-56) bu ülkelerdeki kadının emek piyasasına katılmasının ÇBH'ni yaygınlaştırdığını göstermesi açıklayıcı olmaktadır. Sonuçta bütün bu açıklamalardan sonra, AB çocuk bakım politikalarını, fırsat eşitliği ile ekonomik politikaların bir parçası ve bileşeni olarak değerlendirmek daha doğru olmaktadır.

5. Çocuk Bakım Hizmetleri ve Azalan Doğum Oranları

Avrupa'da doğum oranlarının azalması ve nüfusun yaşlanması önemli bir konu olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Bu durum, birçok sonuçlara neden olmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Ülkelerin kamu harcamalarında büyüme, buna bağlı olarak nesiller arasında gerginlik, yaşlı nüfusun değişen işgücü ihtiyacına cevap veremeyişi, mesleki ve coğrafi hareketliliğin kısıtlanması, yaşlı yoksulluğunda artış ile çeşitli ekonomik ve mali

sonuçlar. Bu çerçevede doğum oranlarının azalmasının, uzun vadede emek arzını olumsuz etkileyebileceği ön görülmektedir. Nitekim OECD ülkelerinde, 1970’de bir kadının çocuk sahibi olma oranı 2.7 iken, bu oranın 2004 yılında 1.6’ya düşmesi (OECD, 2006:32) Avrupa’da 2006’da doğurganlık oranlarının, İzlanda ve Fransa’da 2.0 oranı ile en yüksek seviyeyi oluştururken, Polonya ve Slovakya’da 1.3 gibi bir oranla en düşük düzeyde kalması (Plantenga ve diğerleri, 2009:25) bu durumun önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla doğurganlık oranlarındaki bu düşüş eğilimini tersine çevirme ihtiyacıyla AB, ÇBH’ni geliştirmeye çabalamaktadır (EC, 2008:3). Zira demografik değişimle ilişkili sorunları çözmek ve mevcut sosyal güvenlik sistemini desteklemek için sağlıklı ve güçlü bir neslin oluşturulması gerekmektedir. Bu durumda, uygun ve kaliteli ÇBH’nin yapılandırılması önem kazanmaktadır (EC, 2008:34-38).

Doğum oranlarındaki bu düşüşün temel nedeni, evlilik ile ve çocuk sahibi olmanın ertelenmesine dayandırılmaktadır. Mevcut veriler, bu iddiayı destekler niteliktedir. Örneğin OECD ülkelerinde kadınların çocuk sahibi olma yaş ortalamasının 27’ye çıktığı görülmektedir. 1970 ve 1980 arasındaki dönemde hem genç ve hem de orta yaşlı kadınlar, çocuk sahibi olmayı ertelemiştir. 1980 ve 1990 arasında ise, 15-29 yaş arası kadınlar çocuk sahibi olmayı ertelerken 30-49 yaş arasındaki kadınlar ise, çocuk sahibi olmuştur. 1990 ve 2000 arasında da bu trend önemli ölçüde devam etmiştir. Bu sonuçlara göre, çocuk sahibi olma eğiliminin, genç kadınlar arasında daha düşük olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu durum, doğurganlık oranındaki düşüşün geçici bir olgu olmadığını göstermektedir (D’Addio ve diğerleri, 2005:16). Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda, bu durum benzerdir ve kadınlar ortalama olarak 25 yaşından sonra çocuk sahibi olmaktadır. Örneğin İngiltere’de bir anne 29.3 yaşında ilk çocuğunu kucağına alırken bunu 29.2 yaş ile İspanya izlemektedir. Tersine Estonya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerde ise, 25 yaşının altında kadınlar çocuk sahibi olabilmektedirler (Plantenga ve diğerleri, 2009:27).

Öte yandan, araştırmacıların çoğu, doğurganlık oranlarındaki azalmayı kadınların çalışma hayatına atılması ile açıklamaktadır. Doğurganlık ile işgücüne katılmanın çok boyutlu olduğunu belirten Brewster ve Rindfuss (2000:273-292) çalışma ve aile hayatını dengeleme stratejisinin, anahtar bileşenleri olduğunu da ifade etmektedir. Ayrıca yazarlar, kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi nedeniyle kariyer geliştirme arzusu ve gelir seviyesinin artışı ile doğurganlığın azaldığını vurgulamaktadır. D’Addio ve D’Ercole (2005:4-5) ise, çalışmalarında doğurganlık ile kadının işgücüne katılması arasındaki ilişkideki faktörleri değerlendirerek, çocuk sahibi olma kalıplarındaki değişimi, bireylerin aile ve toplumsal cinsiyet rol değerlerindeki sapma ile açıklamaktadırlar.

Buna karşılık, Fransa, İzlanda, Danimarka, Norveç, İsveç ve Finlandiya gibi ülkelerde, doğurganlık oranlarının değişiklik göstermesi, farklı bir faktörün varlığını ortaya çıkarmaktadır. Bu ülkelerde hem kadın istihdam oranı ve hem de doğurganlık oranı yüksek iken, bunun tersine Macaristan, Polonya ve Slovakya’da, her iki oran (1.5 altında) düşüktür. Bu durum, farklı bir politik yapılanmaya işaret etmektedir. Aileye yapılan doğrudan yardımlar, vergi istisnaları, erken çocuk bakım ve eğitim düzenlemelerinin kaliteli ve uygun fiyatlı olması, ebeveynler arasında aile sorumluluklarının paylaşımı ve iş-yaşam dengesi için uyumlaştırılma politikalarının varlığı, kadınların çocuk sahibi olma eğilimini attırmaktadır (D’Addio ve diğerleri, 2005:66-70). Bunun tersine bazı Orta Avrupa ve Akdeniz ülkelerinde ise, çocuk sahibi olmak ile çalışmanın kadınları zorladığı görülmektedir (Del Boca ve diğerleri, 2003:12-13).

Literatürde ise, çocuk bakımı ve doğurganlık arasındaki bağlantıyı analiz eden farklı teorik görüşler yer almaktadır. Refah rejimi perspektifini, neo-klasik iktisadı ve bireysel değerler ile kültürel normları içeren bu teorik yaklaşımlar, temel olarak “ÇBH’nin doğurganlığı arttırdığı” hipotezine dayanmaktadır. Bu hipotezden hareket eden ve çalışmalarıyla dikkat çeken D’Addio ve D’Ercole (2005:55), doğurganlık oranının artmasını ÇBH’nin geniş kapsamlı ve düşük maliyetli olması ile ilişkilendirmektedir. Bu, ÇBH’nden yararlanma ile çocuk bakım maliyetinin karşılandığı anlamına gelmektedir. Bununla ilgili olarak yazarlar, OECD ülkelerinde istatistiksel verilere dayalı detaylı bir analiz sunmaktadır. Buna göre; çocuk bakım maliyetlerinin düşük, yarı zamanlı çalışan kadınların oranının yüksek, ebeveyn izninin daha uzun ve çocuk bakımına yönelik talebin yüksek olduğu ülkelerde doğurganlık oranlarının da, yüksek olduğu dikkate değerdir. Her ülke için farklılık gösteren vergi ve para transferlerinin doğurganlığın artırılmasında etkili olabileceği ileri sürülmektedir. Örneğin Yunanistan, Hollanda ve Portekiz’de bu uygulamalarla doğurganlıkta net bir artış görülürken Almanya ve İspanya’da, bu uygulamaların doğurganlık seviyesini etkilemediği gözlenmektedir. Ayrıca çocuk bakım maliyetini karşılamak için çocuk bakım kurumlarının artırılmasını ve yarı zamanlı çalışmanın yaygınlaştırılmasını birleştirecek uygulamalar da, doğurganlık oranının yükselmesinde önemli görülmektedir. Bu bağlamda yarı zamanlı çalışmanın yaygın olmasıyla dikkat çeken Hollanda ve Portekiz’de, okul öncesi çocukların resmi çocuk bakım kurumlarından eskiye nazaran daha fazla yararlanması, bu öneme işaret etmektedir (D’Addio ve diğerleri, 2005:53-55).

Bu konuyla ilgili olarak Norveç’te yapılan diğer bir çalışma da, benzer sonuçlara varmaktadır. Bu çalışmada elde edilen veriler, doğurganlık oranlarında artış için çocuk bakım kurumlarının kaliteli ve uygun fiyatlı olmasının önemli olduğunun altını çizmektedir (Rindfuss, ve diğerleri, 2010:726–745).

6. Çocuk Bakım Hizmetleri ve Çocukların Refahı

ÇBH, kadının işgücüne katılımı ile doğurganlık oranlarını olumlu anlamda etkilediği kadar çocukların refahını da etkilediği ifade edilmektedir. Bu hizmetlerin, bir taraftan ebeveynin (annenin) çalışmasına imkân sağlamasıyla yoksulluk riskini azaltacağı diğer taraftan da ülkelere kısa ve uzun vadede fayda sağlayacağı ileri sürülmektedir. Buna göre kapsamlı çocuk bakım ve eğitim politikalarıyla, artan yoksulluk oranları düşebilecek, risk altındaki çocukların (alt gelir grubundakiler, göçmenler vb.) sosyo-ekonomik entegrasyonu gelişebilecek (OECD, 2006:12) ve çocuğun gelişmesine katkıda bulunabilecektir.

İkinci olarak, çocuk bakımı ve eğitim hizmetlerinin ülkeler için kısa ve uzun vadede ekonomik yatırım olduğu vurgulanmaktadır. Calman ve Tarr-Whelan’ın (2005) çalışması, bunu göstermektedir. Bu çalışmada, küçük çocuklara yönelik eğitim ve bakım hizmetleri, etkin maliyetli bir ekonomik yatırım olarak tanımlanarak, vasıflı ve verimli işgücünün oluşumu için gerekli görülmektedir. Diğer taraftan bu hizmetlerin, bakım sorumlulukları gerekçesiyle emek piyasasında görülen beşeri sermaye (emek arzı) kaybının önüne geçebileceği de ileri sürülmektedir (OECD, 2004:90). Bu durum aynı zamanda bakım faaliyetinin, hayatın farklı evrelerini; farklı öncelikler, ihtiyaçlar ve farklı şekillerle etkileyen bir süreklilik içerdiğini göstermektedir (OECD, 2011:1-7). Bu bağlamda, yeni doğan çocuğun, annenin, okul çağındaki çocuğun, engellinin ve yaşlıların bakım ihtiyacı farklılık göstermektedir. Bakım kurumları bu farklılıklara göre yapılandırılmaktadır. Erken çocukluk

dönemine yönelik bakım hizmetleri, daha çok önemsenmektedir. Aslında AB’de çocuk bakımına yönelik girişimlerin başlamasının, çocuk sağlığı ile ilgili çalışmaların yapılmasına ve savunmasız çocukların korunmasına yönelik girişimlere dayandığını söylemek mümkündür. Bu girişimlerle gelişen çocuk bakım politikalarının, çocuk sağlığında, refahında ve eğitiminde önemli katkılar sağladığı ileri sürülmektedir. Buna göre, çocukların erken yaşlarda bu hizmetlerden yararlanması, sosyal ve bilişsel gelişimini olumlu yönde etkilemekte ve eğitim sistemine hazırlamada yardımcı olmaktadır (OECD, 2006:165). Dolayısıyla erken ÇBH’leri, vatandaş olarak topluma aktif olarak katılmaya uygun ve dengeli bireyler yetiştirilmesine imkân sağlamaktadır. Bunun sonucunda Avrupa Komisyonu, “daha fazla öğrenmeye, okulu bırakmanın önlenmesine, eşitliğin artırılmasına ve genel beceri düzeylerinin yükseltilmesine” sağlam bir temel oluşturmak amacıyla okul öncesi eğitime yatırımın gerekliliğini gündeme getirmektedir. Bu, AB düzeyinde ÇBH’lerinin gelecekteki insan sermayesinin artırılmasındaki rolünün önemsendiğini göstermektedir (OECD, 2004:99).

5. Çocuk Bakım Hizmetlerinin Gelişimi

AB’nin, bu alandaki politika ve faaliyetlerine yönelik ilk adımın, 1957 Roma Antlaşması’nı (madde 48 ve 119)⁵ yasal dayanak olarak ele almasıyla atıldığını söylemek mümkündür. Bağlayıcı olmayan düzenlemeler (tavsiye kararları) ve politika girişimlerini içeren ÇBH, 1980’lerden bu yana AB’nin gündeminde yer almaktadır. AB’nin bu yöndeki çalışmalarını hızlandıran ise, 1979 yılında BM’in Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde⁶ bir “çocuk bakım ağı” (EC Childcare Network) oluşturulmasının vurgulanması ve ILO’nun 1981’deki 156 Sayılı Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Sözleşmesidir⁷.

AB’de çocuk bakımının önemi, öncelikli olarak 1986 ve 1996 yılları arasında AB Komisyonu “Çocuk Bakım Ağı” tarafından ele alınmıştır. AB, 1986’da İkinci Orta Vadeli Topluluk Programı kapsamında isim değiştirerek Çocuk Ağı’nı kurmuştur (EC, 2014). Bu

⁵ Roma Antlaşması, 1989’da Avrupa Tek Senedi ile yeniden ele alınmıştır. Avrupa Topluluğu düzeyinde serbest piyasanın ekonomik boyutu ile beraber sosyal boyutunun da geliştirilmesini amaçlayan “Çalışanların Temel Sosyal Hakları Avrupa Topluluğu Şartı” kabul edilmiştir. Söz konusu Şartta yer alan temel düzenleme alanlarından biri, kadın ve erkeğe eşit muamelenin yapılmasıdır. Şartın 16. maddesi, kadın ve erkeğin iş ve aile sorumluluklarının uyumlaştırılması amacıyla bir takım önlemlerin alınması gerektiğine işaret etmektedir (Metin Yüksel, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt.57, S.4, 2002).

⁶ Bu sözleşmeyle taraf devletlere, istihdam alanında kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek ve kadın-erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlamak için; madde 11(2) c) gereğince uygun önlemleri almaları gerekli kılınmıştır. Bu maddede benimsenen önlemler şunlardır: çocuk bakım kurumlarının, tesisi ve geliştirilmesi, anne ve babanın aile yükümlülüklerini ve görev sorumluluklarını, kamusal katılım ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik etme. (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin136.pdf).

⁷ Bu Sözleşme’de (m.1) aile yükümlülükleri, ekonomik faaliyetlere hazırlanmayı, ekonomik faaliyetlere girmeyi, ekonomik faaliyetlerde yer almayı veya ilerlemeyi sınırlayan, bakım isteyen çocuklara veya bakım ve destek isteyen diğer yakın aile bireylerine sahip olmayı kapsamaktadır. Bu Sözleşme’ye 165 Sayılı Tavsiye Kararı’nın benimsenmesi eşlik etmiştir. ILO’nun 1958 yılı 11 Sayılı Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi, 1951 yılı 100 Sayılı Eşit Ücret Sözleşmesi, 2000 yılı 83 Sayılı Anneliğin Korunması Sözleşmesi gibi destekleyici sözleşmelerle, aile sorumluluğunun paylaşılması öngörülmekte ve aile sorumluluğu olan kadın ve erkekler için eşit fırsat ve muamelenin sağlanmasına yönelik sağlam bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

girişimde amaç, bakım ile ilgili çalışmalar yapmak ve bakım hizmetlerinin kalitesi, miktar ve önemi konusunda bilinçlendirmeyi arttırmak olmuştur. Bundan hareketle, “çocuklar için hizmetler, ebeveynler için izin ve bakım sorumluluğunu paylaşan babalar” gibi üç alana odaklanılmıştır (Peeters, 2007:3). Bunun için 1992’de AB Komisyonu Çocuk Ağı, devlet destekli ÇBH’nin gereğini vurgulayan yönergenin (EC 92/241) benimsenmesini önermiştir. Ancak, üye ülkeler arasında anlaşmaya varılamayınca bu kez, bireylerin mesleki, ailevi ve çocuk yetiştirmekten kaynaklanan sorumluluklarını uzlaştırarak onlara eşit fırsatlar sunabilmek amacıyla Çocuk Bakımı Tavsiye Kararı (OJ [1992] L123/16) kabul edilmiştir (Deven, ve diğerleri, 1998:6-7). Bu Tavsiye Kararında ÇBH’nin yeterli sayıda, maliyet açısından uygun ve güvenilir olmadığına, iş ve aile sorumluluklarını uyumlaştırmanın zorlaşacağı vurgulanmaktadır. Bu nedenle ÇBH’nin geliştirilmesine yönelik önlemlerin alınması öngörülmektedir. Ayrıca bakım-çocuk yetiştirme sorumlulukları olan çalışan ebeveynlere özel izinlerin verilmesi, işin, çevrenin ve organizasyonunun çocuk sahibi çalışanlara göre düzenlenmesi ile iş ve aile-bakım sorumluluklarının kadın ve erkek arasında paylaşılması gerektiği belirtilmektedir (EC, 92/241/EEC). Bağlayıcı olmayan ama aile içinde iş bölümünün resmi olarak tanındığını gösteren ve AB politikasının gelişimi açısından önemli bir sembolik başarı olarak tanımlanan bu Tavsiye Kararının öncelikle, iş ve aile hayatının uyumlaştırılmasından ziyade ekonomik kaygılarla ele alındığı dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle, Tavsiye Kararının 6. maddesinin⁸ işaret ettiği gibi çocuk bakımı, kadınların emek piyasasına katılımını sağlayan bir araç olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda söz konusu Tavsiye Kararında, yer alan hedeflerin bütünsel olarak ekonomik esasta bir odağa sahip olduğu da anlaşılmaktadır. İkinci olarak Tavsiye Kararı, kamu sektörünün rolüne yeterli düzeyde vurguda bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kararın, sadece Üye ülkelere çocuk bakımı ile ilgili teşvik ve girişimlere yönelik öneride bulunmak amacıyla düzenlendiği söylenebilir. Sonuç olarak Çocuk Bakımı Tavsiye Kararı’nın, ülkelerin çocuk bakımıyla ilgili politikalarını iyileştirmede yetersiz olduğu ifade edilebilir.

Çocuk Bakımı Tavsiye Kararı’nın kabul edilmesinden sonra 1997’de iş ve aile hayatının uyumlaştırılmasına yeni bir ivme kazandıran Amsterdam Antlaşması ile bir Avrupa Çocuk Stratejisi kurulması gündeme gelmiştir. Böylelikle çocuk bakımı, aktif ve dinamik bir refah devleti vizyonu ile entegre edilebilir hale gelmiştir (Richardt, 2004:8-10). İlerleyen yıllarda Lüksemburg Zirvesi ile eyleme geçirilen İstihdam Rehber İlkeleri ile bakım hizmetlerine erişimin artırılması öngörülmüş, “ekonomik, erişilebilir ve kaliteli bakım hizmetlerinin” düzenlenmesi 1999 Avrupa Konseyinde tekrar görüşülmüştür. 2000 Lizbon Zirvesi ile 2010 yılına kadar, erkek (%70) ve kadınların (%60) istihdamını artırma hedefleri belirlenerek çocuk bakım politikalarının uyumlaştırma politikalarının önemli bir parçası olduğu kabul edilmiştir (Richardt, 2004:11-12). AB genelinde ÇBH açısından önemli bir adım olarak bilinen bu Zirve, çocuk bakım politikalarının geliştirilmesinde öncelikli hedeflerin (hizmetlerin kalitesi ve kullanıcıların ihtiyaçları gibi) belirlenmesine yardımcı olmuştur (Presidency Conclusions, 2000). Dolayısıyla, bu hedeflere ulaşmanın önemli bir tamamlayıcısı olan kadının; emek piyasasına katılımının artırılması ve toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması, bu sürecin merkezinde yer almaktadır.

⁸ 92/241/EEC Tavsiye Kararında 6.madde ile bireyin özgürlüğü, erkek ve kadınlar arasında ebeveyn sorumluluklarında daha eşit paylaşım sağlamada erkeklerin katılımının artırılması ve emek piyasasında kadınların daha etkin bir role sahip kılmak için çocukların bakım ve yetiştirilmesinde sorumlulukların paylaşımında üye ülkelerin teşvik edilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir.

Lizbon Zirvesinde, çocuk bakım hizmetinin hedeflerini ve kriterlerini tespit etmek amacıyla üye devletler teşvik edilse de, çocuk bakımı için amaç ve hedefler, ancak 2002 Barcelona Zirvesinde formüle edilerek belirlenmiştir. Bu Zirve, Amsterdam Anlaşmasındaki tam istihdama ulaşma hedefini yineleyerek çocuk bakım hizmetini geliştirecek hedefleri, Avrupa İstihdam Stratejisinin bütünlüğü parçası olarak ele almıştır. Ayrıca üye ülkelerde, kadının emek piyasasına katılımını sınırlayan nedenlerin incelenmesi ve ÇBH'ne yönelik taleplerin dikkate alınması önemsenmiştir. Bunun için, 2010 yılına kadar, 3 yaşın altındaki çocukların en azından %33'üne, 3 ve zorunlu okul çağı arasındaki çocukların en azından %90'ına çocuk bakım hizmeti sağlanması; kamusal bir sorumluluk olarak öngörülmüştür (Presidency Conclusions, 2000). Bununla beraber yasal düzenlemelere rağmen, kaliteden ziyade rakamları vurgulayan bu hedeflere pek çok ülkenin ulaşmamış olması (Richardt, 2004:11-12), çocuk bakım hizmetlerinin geliştirilmesini/iyileştirilmesini gündemde tutmuştur. Bu hedefler, Sosyal Gündem 2005-2010'da tekrar yinelenenlerden sonra sırasıyla Nesiller Arası Dayanışma Teşvik Tebliğinde, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Avrupa Antlaşmasında (Mart 2006), Kadın ve Erkek Arasında Eşitlik Komisyon'unun Yol Haritasında (2006-2010), Büyüme ve İş İçin Entegre Rehberlerde (2005-2008) ve 2008 İş-Yaşam Dengesi İletişimi'nde tekrar vurgulanmıştır. Ancak 2007/2008 Ortak İstihdam Raporu'na göre, Üye ülkelerin bu hedeflere ulaşamaması ve ülkeler arasındaki farklılıkların oldukça fazla olması karşısında AB, aile yaşamının uyumlaştırılması hedefini yinelemiş, bu alandaki eylemlerini hızlandırmıştır. Özellikle, Yapısal Fonlar gibi finansal mekanizmalarla ailelerin ÇBH'ne erişimi desteklenmiştir (Di Torella ve Masselot, 2010:145-146).

Sonuçta, AB ülkelerinde bakım sorumluluğunun paylaşımı, yeniden tanımlanma, yapılandırılma ile bu paylaşımın aile-devlet ve piyasa düzleminde dengeli bir şekilde sürdürülmesi yönündeki çabaların artarak devam ettiği görülmektedir. AB, bir taraftan bakım sorumluluğu ile istihdamı uygun bir biçimde uyumlaştırmaya çalışırken diğer taraftan bakım sorumluluğunun cinsiyetler arasında eşit paylaşımını, fırsat eşitliği hedefine ulaşmada bir basamak olarak algılamaktadır.

6. Çocuk Bakım Hizmet Uygulamaları

ÇBH hizmet uygulamaları AB ülkelerinde yasal mevzuat, yapılanma, kapsam ve paylaşım (sorumlulukların yerel, kamusal ve özel sektörler arasında paylaşımı) açısından farklılık göstermektedir. Bu farklılıklarla birlikte, çocuk bakım sistemi, AB ülkelerinde genelde ikili bir yapı içinde sunulmaktadır. Bu ayrım, resmi ÇBH ve resmi olmayan ÇBH şeklindedir. Resmi ÇBH; kamu/özel kurum tarafından denetlenen/düzenlenen, okul öncesi, zorunlu eğitim veya okul saatleri dışında toplu olarak sunulan ve merkezi tabanlı hizmetleri sağlayan kreş, günlük bakım merkezlerini tanımlamaktadır. Resmi olmayan ÇBH ise; ebeveynler dışında profesyonel bir bakıcı, büyük ebeveynler, diğer aile üyeleri, akrabalar, arkadaşlar veya komşular tarafından çocuğun/çocuğa bakanın evinde günlük olarak çocuk bakımının sağlanması şeklinde tanımlanmaktadır (Eurostat, 2009:53).

Resmi çocuk bakım hizmetleri, yaş ve eğitimsel içeriğe göre, 3 kısımda ele alınmaktadır. Buna göre, ilk kısımda 0-2 yaş arası çocuklara yönelik bakım hizmetleri yer almaktadır. Anaokulu ya da benzeri okul öncesi eğitim hizmetleri olarak tanımlanan bu hizmetler, günlük bakım merkezleri, oyun grupları, yuva gibi çok çeşitli olarak sunulmakta, ebeveynler çalışırken çocukların eğitiminden ziyade bakımı üstlenilmektedir. Bu tür

hizmetler, birçok ülkede üç yaş ve üstü çocuklara yönelik iken, İrlanda ve Hollanda gibi ülkelerde ilköğretim sisteminin bir parçası olarak düzenlenmiştir. Bununla beraber, bu merkezler, büyük ölçüde özel sektör tarafından yönetilmekte, finansmanı ise, ya kamusal ya da özel sektör tarafından sağlanmaktadır. Çek Cumhuriyeti, İrlanda, Hollanda, Avusturya, Polonya, Portekiz, İngiltere ve İsviçre'deki bakım merkezleri bu şekildedir. Diğer ülkelerde ise, çocuk bakım kurumlarının büyük ölçüde hem yönetimi hem de sermayesi kamu tarafından sağlanmaktadır. İkinci grupta ise, çoğunlukla 3 yaş ve zorunlu okul çağı yaşı arasındaki çocuklara yönelik okul olmayan ancak eğitime odaklanan kurumlar yer alırken üçüncü grupta, bakımda kurumsallaşan okullar yer almaktadır (Eurostat, 2009:55).

Bu çerçevede AB Üye ülkelerinde yapılanan ÇBH gelişerek çeşitlenmektedir. Bu noktada Plantenga ve Remery (2009:30-31), bu sistemin hedefler açısından değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yazarlar, üç önemli göstere ile bu değerlendirmeyi yapmaktadır. Bunlardan ilki, resmi bakım hizmetlerinden yararlanan çocukların oranını gösteren “kapsama oranıdır.” Bu, resmi düzenlemelerin kullanımına talep yönünden bakılarak hesaplanmaktadır. İkinci göstere, “günlük kapsamıdır”. Bu göstere, resmi çocuk bakım hizmetini sağlayan kurumların çalışma saatlerini dikkate almaktadır. Genel olarak çocuk bakım kurumlarındaki hizmetin, ebeveynin çalışma saatlerine göre ayarlanması beklenmektedir. Daha doğrusu, çocuk bakım merkezlerinin tüm çalışma gününü kapsamı, öğle ve normal çalışma saatleri dışında kesintisiz hizmet sunması talep edilmektedir. Üçüncüsü ise, ÇBH'nin satın alınabilir şekilde sunulmasını ifade etmektedir. Bunun için de kamunun yeterliliğini ölçmek ve çocuk bakım maliyetinin kamu ve ebeveynler veya işverenler arasında nasıl paylaşılacağını dikkate almak önemlidir. Ancak bunu değerlendirmek bazı faktörlerin⁹ etkisiyle zorlaşmaktadır (Eurostat, 2009:53-55).

6.1. Çocuk Bakım Hizmetlerinden Yararlanma

AB'de genellikle çocuk bakım hizmeti, 0-2 yaş ve 3-6 zorunlu okul yaşı arasındaki her çocuk için sağlanmaktadır. Bu hizmet uygulamalarını değerlendirmede kullanılan göstergelerden biri olan kapsama oranı, Tablo 1.'de AB ülkelerine göre gösterilmektedir.

Tablo 1. Yaş Gruplarına Göre Ortalama Haftalık Resmi Çocuk Bakım Süresi (Saat), 2006

Ülkeler	0-2 yaş	3 yaş-Zorunlu Okul Yaşı	Zorunlu Okul Yaşı-12yaş
AB-25	25.0 (b)	27.3 (b)	29.5 (b)
AB-15	24.7 (b)	26.6 (b)	29.5 (b)
Belçika	30.3 (b)	30.4 (b)	31.3 (b)
Çek Cumhuriyeti	-	29.4	28.4
Danimarka	34.1	33.5	32.6
Almanya	22.0 (b)	22.9 (b)	25.4 (b)
Estonya	34.1	33.5	27.6
İrlanda	20.1 (b)	22.1 (b)	25.4 (b)

⁹ Bunlar, her ülke için geçerli olabilecek ortak standartlara dönüştürülemeyen istatistikler, çocuk bakımı-egitim sektörü arasındaki ilişki ve kurumsal olarak tam zamanlı/yarı zamanlı esasta bakım hizmetinin sunulması gibi faktörlerden oluşmaktadır.

Yunanistan	33.8 (b)	25.8 (b)	27.8 (b)
İspanya	27.0	29.2	30.0
Fransa	28.4 (b)	27.9 (b)	30.6 (b)
İtalya	30.4	32.3	33.1
Kıbrıs	32.9	29.8	29.3
Litvanya	40.2 (b)	39.7 (b)	33.4 (b)
Letonya	39.9 (b)	38.9 (b)	26.6 (b)
Lüksemburg	29.9	21.7	28.4
Macaristan	31.3	33.4	33.7
Malta	-	25.2	30.5
Hollanda	15.8	18.6	26.3
Avusturya	-	23.1	27.5
Polonya	37.7 (b)	33.8 (b)	28.0 (b)
Portekiz	37.8 (b)	36.8 (b)	35.3 (b)
Slovenya	31.6	33.8	30.4
Slovakya	-	35.2	30.7
Finlandiya	34.8	33.5	25.5
İsveç	29.0	30.7	35.2
İngiltere	14.4	18.4	29.0 (b)
İzlanda	36.6	36.4	31.5

b: En azından 1 saat haftalık resmi bakım sunumu

Kaynak: Eurostat, **Reconciliation Between Work, Private and Family Life in The European Union**, European Communities, Luxembourg, 2009, s.58.

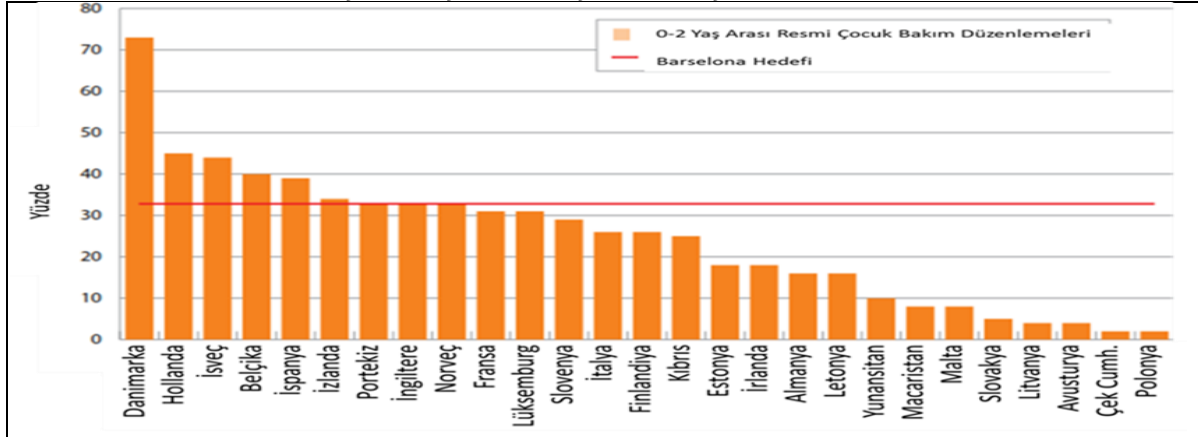
Buna göre, resmi ÇBH'nden yararlanan çocukların oranı, yaşlarına göre sınıflandırılmıştır. Buna göre, AB-25'te 2006 yılı için 0-2 yaş grubundaki çocukların %25'nin, 3 yaş-zorunlu okul yaşındakilerin %27.3'nün, zorunlu okul yaşı-12 yaşındakilerin %29.5'nin en az bir saat resmi bakım hizmetinden yararlandığı görülmektedir. Bununla beraber bu oranın, 0-2 yaş grubu için İngiltere (%14.4), İrlanda (%20.1) ve Hollanda'da (15.8) düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, İngiltere ve İrlanda'nın Anglo-Sakson ülkesi, Hollanda'nın ise yarı zamanlı çalışmanın yaygın olduğu bir ülke olmasıyla ilişkilendirilebilir. 3 Yaş-zorunlu okul yaşı çocuklar için de bu ülkelerde bu oranın düşük bir seviyede olduğu görülmektedir.

Grafik 2.'de ise, çocuk bakım kurumlarındaki hizmetlerden yararlanan 0-2 yaş arasındaki çocukların oranı, Barselona Zirvesinde belirlenen %33'lük hedefin altında ve üstünde kalan ülkeler arasında gösterilmektedir. Danimarka, Hollanda, İsveç, Belçika, İspanya, Portekiz, İngiltere, İzlanda ve Norveç Barselona hedeflerine ulaşmıştır. Bu ülkeleri Fransa, Lüksemburg Slovenya izlemektedir. Slovakya, Litvanya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve Polonya Barselona hedeflerinin gerisindedir ve bu oran %5'e kadar düşmektedir. Grafik 2'de dikkati çeken, en yüksek orana sahip Danimarka (%73) ile en düşük orana sahip Çek Cumhuriyeti ve Polonya (%2) arasındaki açıklığın oldukça fazla olmasıdır. AB ülkeleri arasındaki ÇBH'nden yararlanmadaki farklılığın, bazı faktörlerin etkisiyle gerçekleştiğini belirtmek önemlidir. Bunlar; çocuk bakımı hizmetlerinden yararlanma ile ilgili toplumsal yargı ve tutumlar, ebeveynlerin çocuk bakımında resmi çocuk bakım hizmetinden ziyade resmi olmayan bakım hizmetlerinden yararlanmaları ya da her iki ÇBH'ni birleştirerek kullanmaları, ebeveynlerin resmi ÇBH olarak eğitim yerine bakıma odaklanan ücretsiz okul

öncesi hizmetlerini tercih etmeleri ve çocuk bakım kurumlarının çalışma saatleri şeklinde sıralanabilir (Plantenga ve diğerleri, 2009:30-34).

Grafik 2. 0-2 Yaş Arası Çocuklar İçin Resmi Çocuk Bakım Düzenlemeleri

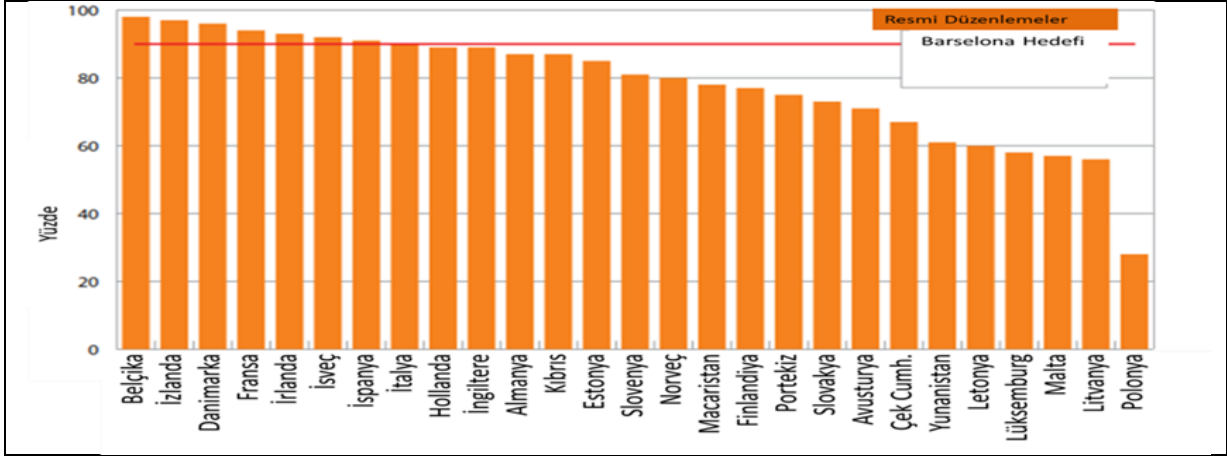
Kaynak: Plantenga Janneke, Chantal Remery, **The Provision of Childcare Services A Comparative Review of 30 European Countries**, European Commission, Belgium, 2009, s.30

3 yaş ve zorunlu okul çağındaki çocuklar için (okul öncesi), bakım hizmetlerinin kapsama oranı ise, Grafik 3'te gösterilmektedir. Bilindiği gibi, Barcelona Zirvesinde, bu yaş dönemi çocukları için kapsama oranının en az %90 olması hedefi yer almaktadır. Grafik 3'e göre, Belçika, Danimarka, Fransa, İrlanda, İsveç, İspanya, İtalya, Hollanda ve İngiltere Barcelona hedefini yakalamış hatta aşmıştır. Lüksemburg, Malta ve Litvanya'da bu oran, %60'ın altındadır. Polonya'da ise, çocukların sadece %28'nin resmi çocuk bakım hizmetinden yararlandığı ve bu hedeften çok uzakta olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte 0-2 yaş arası çocuklar ile 3 yaş ve zorunlu okul çağındaki çocuklar arasındaki resmi çocuk bakım hizmetinden yararlanma oranları kıyaslandığında, çocuğun yaşı büyüdükçe resmi bakım düzenlemelerinin kullanımının arttığı görülmektedir.

Buna karşılık bu yaş grubu için evde çocuk bakıcısı ve aile/arkadaşlar tarafından sağlanan bakımı ifade eden resmi olmayan ÇBH'nden yararlanma ise, daha düşük seviyede kalmaktadır. Örneğin İspanya, Letonya, Malta ve Litvanya'da resmi olmayan ÇBH'den yararlanma oranı %20'nin altında iken, İzlanda, Danimarka, İsveç, Norveç ve Finlandiya'da bu oran neredeyse sıfırdır (Plantenga ve diğerleri, 2009:36).

Grafik 3. Resmi Çocuk Bakım Hizmetlerinin Kullanımı, 3 ve Zorunlu Okul Çağındaki Çocuklar

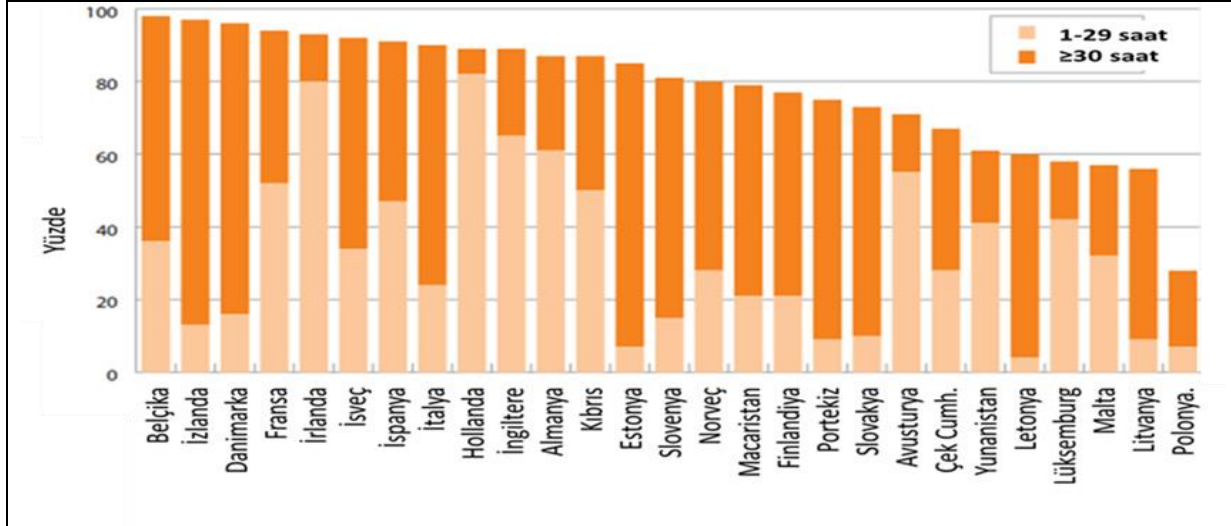
Kaynak: Plantenga Janneke ve Chantal Remery, **The Provision of Childcare Services A Comparative Review of 30 European Countries**, Belgium: European Commission, 2008, s.35.

Bununla beraber, 3 ve zorunlu okul yaşındaki çocuklar için resmi çocuk bakım hizmetinden yararlanma saatlerinin ebeveynlerin iş-yaşam dengesi açısından oldukça önemli olduğunu belirtmelidir. Grafik 4'ten görüleceği üzere bu durum her ülkede farklılık göstermektedir. Buna göre, İzlanda, Danimarka, Estonya, Slovenya, Portekiz, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Polonya'da ebeveynler, tam zamanlı esasta (en az 30 saat veya daha fazla) düzenlenen resmi düzenlemelerden yararlanmaktadır. Ancak bu yaştaki çocukların kapsama oranının, 0-2 yaş arası çocukların kapsama oranından daha yüksek olmasına rağmen, pek çok AB ülkesinde okul öncesi bakım hizmetlerinin yarı zamanlı esasta verildiği (Grafik 4) göze çarpmaktadır.

Bu durum, tam zamanlı çalışan ebeveynlerin resmi olmayan bakım hizmetlerine olan ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Plantenga ve Remery, 2009:37). Diğer taraftan Grafik 4.'tende izlenebileceği gibi, İngiltere, İrlanda, Almanya, Avusturya, Lüksemburg ve Hollanda'da 3 ve zorunlu okul yaşındaki çocuklar daha çok yarı zamanlı resmi bakımdan yararlanırken diğer ülkelerde tam zamanlı resmi çocuk bakım hizmeti sunulmaktadır. Buna karşılık, İspanya'da tam-zamanlı ve yarı zamanlı bakımın oranı dengeli bir düzeyde seyretmektedir (Eurostat, 2009:59).

Grafik 4. Resmi Çocuk Bakım Hizmetinden Yararlanma Saatleri, 3 Yaş-Zorunlu Okula Başlama Yaşı Arasındaki Çocuklar

Kaynak: Plantenga Janneke ve Chantal Remery, **The Provision of Childcare Services A Comparative Review of 30 European Countries**, Belgium:European Commission, 2009, s.37.

Bu yaş grubu dışında okula devam eden çocuklara yönelik bakım hizmetleri de, önemli bir konu olarak dikkati çekmektedir. AB, okula giden çocuklara bakım sağlanması yönünde bir hedef belirtmemektedir. Buna rağmen okula devam eden çocuklar için, hem çalışma ve aile hayatının uyumlaştırılması hem de çocukların refah ve güvenliğinin sağlanması açısından bakım hizmetine ihtiyaç duyulmaktadır. AB ülkelerinin zorunlu okul çağındakilerle 12 yaş arasındaki çocukları için resmi bakım hizmetinden yararlanma oranları %100'e yaklaşmaktadır. Ebeveynler, okul sonrasında (Hollanda Macaristan, Lüksemburg, Slovenya İngiltere) çocuk bakımını resmi olmayan ÇBH ile sağlanmaktadır (Plantenga ve diğerleri, 2009: 37). Büyük ebeveyn, komşu ya da arkadaşlar tarafından sağlanan bu bakım hizmeti, tamamlayıcı bakım hizmeti olarak işlev görmektedir. Okul çağındaki çocukların okul sonrasında bakımı, okulların yarı zamanlı esasta olduğu hesaba katıldığında çalışan ebeveynler için bir gerekliliktir. Bu durum, uygun bir resmi bakım hizmetinin eksikliğini yansıtmaktadır.

6.2. Çocuk Bakım Hizmet Talebini Etkileyen Faktörler

İş-yaşam dengesinin önemli bir bileşenini oluşturan ÇBH'nden yararlanma oranları, grafiklerden görüldüğü üzere, genel olarak Barcelona hedeflerinin gerisinde kalmaktadır. Bunun nedeni, çocuk bakım kurumlarından yararlanma talebinin çeşitli faktörlerin etkisiyle şekillenmesidir. Bu faktörler, ailenin özellikleri (annenin yaşı, büyük ebeveynlerin katkısı) ekonomik faktörler (ebeveynlerin işgücüne katılım oranı, ailenin geliri vb.), ülke uygulamaları, ebeveyn izin süresinin uzunluğu, bakım hizmeti veren kurumların fiyatları, çalışma saatleri ve bölgesel farklılıklar şeklinde sıralanabilir (The Centre for Spatial Economics, 2009:15-17; La Valle ve diğerleri, 2000:1-2). Bu faktörlerden iş-yaşam dengesi açısından en önemlisi, ÇBH'nin çalışan ebeveynlerin çalışma sürelerine uygun olarak düzenlenmesidir. Nitekim Fransa'da, ÇBH'nin hemen hemen tam kapsamlı ve uzun saatlerde

sunulması, bu hizmetlere olan talebin arttığını göstermektedir. Diğeri ise, iyi kalitede ve uygun fiyatta ÇBH arzının, yeterli düzeyde sunulmasıdır. Ülke uygulamalarına bakıldığında, bu hizmetin bu şekilde sunulup sunulmaması bu hizmete yönelik talebi belirlediği görülmektedir. Bilhassa küçük çocuklara yönelik resmi ÇBH arzının, 3 ve zorunlu okul çağındaki çocuklarınkine nazaran yeterli olmaması, resmi bakım sunan kurumların çalışma saatlerinin ebeveynin çalışma saatleri ile uyuşmaması ve mevcut kurumların da pahalı olması bu hizmetlerin talebini sınırlamaktadır. Ancak bu hizmetin fiyatındaki düşüş, tam zamanlı çocuk bakımına yönelik talebi, dolaylı yoldan da hizmetlerin kapsamına yönelik baskıları daha da arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle pedagojik yeterlilik, personel/çocuk oranı ve mekânın fiziksel olarak yeterliliği, çocuk bakım kurumlarında kalitenin¹⁰ yükseleceği anlamını taşımaktadır (Plantenga ve diğerleri, 2009:43).

ÇBH'nden yararlanma talebini etkileyen faktörler ise, çok boyutludur. Bununla ilgili olarak çeşitli ülke örneklerini incelemek açıklayıcı olacaktır. Öncelikle Finlandiya'da 0-2 yaş arası küçük çocuklara yönelik resmi düzenlemelerin kapsama oranı, %26'dır (Grafik 2'den takip edilebilir). Bu oran, çocuk bakım hizmet arzının yeterli düzeyde olmasına karşılık %33 Barselona hedefinin altında kalmaktadır. Bu durumun, ülke uygulamalarından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Zira Finlandiya'da ilk olarak, ebeveynlerinin işgücü piyasasındaki konumuna bakılmaksızın 0-zorunlu okul yaşı arasındaki tüm çocukların bakımı belediyelerin garantisini altındadır. İkinci olarak, “evde bakım yardım sistemi” şeklindeki ülke uygulamasının mevcut olmasıdır. Bu sistem, çocuk 3 yaşına gelene kadar ebeveynlere bir taraftan iş güvencesi sağlarken diğer yandan evde çocuklarına bakabilme imkânını vermektedir. Bu uygulamalardan ikincisinin birçok ebeveyn tarafından tercih edilmesi, ÇBH'nin arz ve talebinde uyuşmazlığa neden olmaktadır.

Diğer ülke örnekleri ise, ÇBH'ni bir “sosyal hak” olarak düzenleyen Danimarka ve İsveç'tir. Danimarka'da demokratik yurttaşlar yetiştirmek amacıyla ÇBH, 6 aydan büyük çocuklara zorunlu olarak sunulmaktadır. İsveç'te 1-12 yaş arası çocuklar bu hizmetten yararlanmaktadır. ÇBH, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan sosyal altyapının önemli bir parçası olarak düzenlenmiştir. Bunun tersine Norveç'te ise ÇBH, sosyal bir hak olarak sunulmamaktadır. Ancak politik gündemde ÇBH'nin tam kapsama ulaşması hedeflenmektedir. Bunun için 2005'ten bu yana çocuk bakım kurumlarının miktarı ve hizmetin kapsamı genişletilmekte, bunun neticesinde ÇBH'ne yönelik talep artmaktadır (Plantenga ve diğerleri, 2009:39-40).

6.3. Çocuk Bakım Hizmetinin Ekonomik Olarak Güç Yetirebilirliği

¹⁰ ÇBH kalitesinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi, pek çok açıdan önemli bir konudur. AB, politika uygulamaları ile bu meseleye oldukça önem vermektedir. Ancak ÇBH kalitesinin değerlendirilmesi açısından, istatistiklerin yetersizliğini belirtmelidir. Ülkeler arasında uyumlaştırılmış istatistiklerin sayısı oldukça azdır ve ÇBH'nin kalite ölçekleri, her ülke için farklılık göstermektedir. Bu durumun, bakım hizmetinden yararlanan grubun büyüklüğü, personelin çocuklara oranı, personelin eğitimi ve kurumların güvenlik uygulamaları gibi pek çok boyutla ilgili olduğu söylenebilir (Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Ackerman Debra J. ve W. Steven Barnet, “Increasing the Effectiveness of Preschool Programs”, Preschool Brief Policy, No.11, 2006; Clarke-Stewart K. Alison, Deborah Lowe Vandell, Margaret Burchinal, Marion O'Brien ve Kathleen McCartney, “Do Regulable Features of Child-care Homes Affect Children's Development?” Early Childhood Research Quarterly, Vol.17, No.1, 2002; Howes C.M., M. Whitebook ve D. Phillips, “Teacher Characteristics and Effective Teaching in Childcare: Findings From The National Child Care Staffing Study”, Child and Youth Care Forum, Vol.21, No.6, 1992; OECD 2010, Family Database, <http://www.oecd.org/els/soc/37864559.pdf>)

ÇBH'nin ekonomik olarak güç yetirebilirliği (the affordability of childcare), iş-aile yaşam dengesini amaçlayan politikaların temel bileşenidir. AB ülkeleri çocuk bakım hizmet politikalarını, belli hedeflerle oluşturmaktadır. Bu politikaların ekonomik gerekçesi, alternatif politikaların maliyetleri ile çocukların, ailelerin ve toplumun fayda analizinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Bu analizde, iyi düzenlenmiş çocuk bakım hizmet politikalarının toplumsal faydaya sağlayabileceği katkı nedeniyle, bu hizmetlerin düzenlenmesinde hassas davranılmasının gereği vurgulanmaktadır. Buna göre, ÇBH'nin kalitesi, maliyetin faydaya oranını doğrudan etkilemekte ve kalitenin yükselmesiyle çocukların gelişimi paralellik göstermektedir. Ancak, ÇBH'nde kalitenin yükseltilmeye çalışılması maliyetleri artırmaktadır. Bu nedenle sunulan ÇBH'den sağlanacak faydanın, hizmetin maliyetinden fazla olacak şekilde düzenlenmesi oldukça önemlidir.

ÇBH, hem kamu hem de özel sektör tarafından sunulmaktadır. Böylelikle ebeveynler, bakım sorumluluğunda yardımcı olacak seçenekleri belirleyebilmektedir. Ebeveynler bu seçimlerini, maliyet faktörünü göz önüne alarak yapmaktadır. Bununla beraber AB ülkeleri, mali destek sistemi ile ebeveynlere fırsatlar sunmaktadır. Bu mali desteğin yapısı, ÇBH piyasasının ve kurumlarının işleyişi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle son yıllarda ülkeler, kamu politikalarıyla ÇBH'nin maliyetini düşürmeyi hedeflemektedir¹¹. Ancak bu hedeflenirken ÇBH'i kapasite açısından yetersiz kalabilmekte hizmetlerin sunumu problemlili olabilmektedir (Immervoll ve diğerleri, 2005). ÇBH'nin maliyetlerinin; personel-çocuk oranı, grubun büyüklüğü, personelin eğitimi, deneyimi ile yakından ilişkili olması ve bu ölçeklerden her birinin, bir maliyet unsuru olarak değerlendirilmesi bu durumda etkili olmaktadır¹². Bu açıdan ÇBH maliyetinin, çocuk bakım politikasının yapılandırılmasında önemli bir unsur olduğunu söylemek mümkündür.

ÇBH'nin fiyatı/maliyeti, AB ülkeleri arasında farklı olabilmektedir (Plantenga ve diğerleri, 2009:48). AB ülkeleri fiyatlar açısından mukayese edildiğinde, bu hizmetin Avusturya, İrlanda ve İngiltere'de çok pahalı olduğu görülmektedir. Kıbrıs, Yunanistan, İspanya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Estonya ve Slovakya gibi ülkelerde ise, kamu çocuk bakımı oldukça uygun, ama özel sektörde çocuk bakımının pahalı olduğu dikkat çekmektedir. Buna ek olarak, fiyatların belirli gruplar için dezavantajlı olduğu gözlenmektedir. Örneğin, Danimarka'da, çocuk bakım hizmetinin fiyatı, düşük gelirli ebeveynler için oldukça düşük olmasına rağmen iki gelirli aileler için fazladan bir baskı oluşturmaktadır. İngiltere'de ise, orta gelirli aileler için ÇBH'nin fiyatı, göreceli olarak yüksektir. Bununla birlikte Hollanda'da orta ve yüksek gelir grupları için yüksek olan fiyatlar, son dönemlerde düşürülmeye çalışılmaktadır (Plantenga ve diğerleri, 2009:49-52).

¹¹ AB ülkelerinin genelinde, ebeveynlere doğrudan ödeme, vergi imtiyazları, sosyal güvenlik primlerinin azaltılması gibi farklılık gösteren ÇBH sübvansiyonları ile bu sağlanmaya çalışılmaktadır (Daha ayrıntılı bilgi için: Gordon Cleveland ve Michael Krashinsky, **Financing Early Learning and Child Care in Canada**, Discussion Paper, CCSD's National Conference on Child Care in Canada, 2004).

¹² Örneğin personel çocuk oranındaki bir azalma, maliyetleri nerdeyse %4.5 oranında artırmakta ve bu artış fiyatlara yansımaktadır (Deborah Lowe Vandell ve Barbara Wolfe, Vandell Deborah Lowe ve Barbara Wolfe **Child Care Quality: Does It Matter and Does It Need to Be Improved?**, Institute for Research on Poverty Special Report No.78, 2000, s. 12-13).

SONUÇ

İş-yaşam dengesini sağlamada öne çıkan uygulamalardan olan çocuk bakım hizmetleri, iş-yaşam dengesinin önemli bir bileşeni olarak tanımlanmaktadır. Bu hizmetler, emek piyasası, cinsiyet eşitliği, eğitim ve aile politikası gibi birçok farklı politika alanlarıyla yakından ilişkilidir. Son yıllarda, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadın istihdamının artırılmasında bu hizmetlerden bir politik araç olarak istifade edilmesi, çocuk bakım politikalarının ebeveyn izni ve çalışma sürelerinin esnekliği gibi diğer iş-yaşam dengesine yönelik politikalarına nazaran daha kesin çözümler sunmaktadır. Ancak bakım işinin sahip olduğu içerik, çocuk bakım hizmetlerinin konumunu farklılaştırmaktadır. Zira karmaşık olduğu kadar çok boyutlu bir kavram olan bakım, çocukların ve bakıma muhtaçların fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını normatif, ekonomik ve sosyal olarak yerine getiren faaliyet ve ilişkileri içermektedir.

Ekonomik büyümeye, refah artışına, nüfusun yaşlanmasına, kadınların istihdam oranlarındaki artışa ve toplumların geleceği olan çocukların refahına sağlayacağı olumlu katkı gibi hedeflere ulaşmak gayesiyle çocuk bakım hizmetleri, çalışma ile bakım sorumluluklarının uygun bir terkinin oluşturulmasıyla gerçekleşebilmektedir. Bunun için ülkelerin çoğu, çocuk bakım hizmetleri alanında ebeveynin çocuk bakımı ile ilgili seçeneklerini arttıracak, kadının işgücü piyasasındaki konumunu iyileştirecek veya aile hayatını teşvik edecek politikaları uygulamaktadır. Bu açıdan AB düzeyinde çocuk bakım hizmetlerinin genel olarak demografik değişim ve kadın istihdamını artırma politikaları çerçevesinde gündeme gelmesini ve tartışılmasını değerlendirdiğimizde, ekonomik boyutun daha çok vurgulandığı dikkat çekmektedir. Bu durum, çocuk bakım hizmetleriyle istihdam arasındaki bağlantının çok güçlü olduğunu göstermektedir. Bilhassa annelerin çalışma oranlarının yükselmesinden bu yana çocuk bakım hizmetlerine talebin yükselmesinde ya da aile sorumluluklarını karşılamak için kadınların emek piyasasından çekilmek veya yarı zamanlı çalışmak zorunda kaldığında bu ilişkinin boyutu dikkat çekmektedir. Bu nedenle AB’de çocuk bakım politikalarını, fırsat eşitliği ile ekonomik politikaların bir parçası ve bileşeni olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Bununla birlikte, ülkelerin çocuk bakım hizmetlerinin düzenlenmesindeki hedefler ve bu hedeflere ulaşılmasına yönelik uygulamalar ile ilgili bazı sorunların mevcut olduğu gözden kaçmamaktadır. Bu politik hedefler, uygulamada her zaman için birbiriyle uyumlu olmaktan çok çatışma halinde olsa da, çocuk bakım hizmetlerinde sağlanan iyileşmeler, AB düzeyinde son yıllarda daha da güçlenerek sürdürülmektedir. Bu bağlamda, “bakım sorumluluğunun paylaşılması”nın yeniden tanımlanması ve yapılandırılmasıyla aile, devlet ve piyasa düzleminde dengeli bir şekilde yürütülmesi yönündeki çabalar dikkat çekicidir. Dolayısıyla çocuk bakım hizmetlerinin, çalışma ve aile yaşam dengesini hedefleyen politikaların temel birleşeni olduğu ve ebeveyn izni ve esnek çalışma düzenlemeleri gibi diğer uyumlaştırma politikalarına nazaran ebeveynlere iş-yaşam dengesini sağlamada daha kesin çözümler sunabildiği göz önüne alındığında, bu politikaları düzenlemede hassas davranılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte AB’nin ÇBH uygulamalarıyla ilgili olarak, tüm ülkelerde uygulanabilecek detaylı standartlar getirmediği, ülkeler arası uyumlaştırma, bütünleştirme politika ve detaylı müktesebat çabaları yerine açık koordinasyona dayalı hedefler (Lizbon ve Barselona Zirvelerinde) koyduğu anlaşılmaktadır. Bu hedeflerle üye ülkelerin, ÇBH’ni kamusal bir sorumluluk olarak değerlendirmesi öngörülmektedir. Geçmişte AB’nin ağırlıklı

olarak istihdam ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına odaklanmış dar bir çerçevedeki “çocuk bakım” yaklaşımı, 2002 Barselona Zirvesi sonrasında değişmiş ve daha kapsamlı (uygun fiyatta ve kalitede hizmetler ve bakım kurumlarının sayısının artırılması açısından) bir hale dönüşmüştür. Ek olarak AB Komisyonu 2011’de ÇBH için denetimli, tutarlı bir yaklaşımın önemi, ebeveynlerin katılımı ile finansman mekanizmalarının, uygun pedagojik yapının ve kalite güvence sistemlerinin gelişmesi vurgulanması bu hizmetlerin gelişmesini hızlandırmıştır.

Öte yandan AB ülkelerinin çocuk bakım hizmet düzenlemelerinin uygulama, kalite, fiyat ve yararlanma oranı açısından farklılık gösterdiği görülmektedir. Bazı ülkelerde yarı zamanlı esasta sunulan okul öncesi düzenlemeler karşısında tam zamanlı çalışan ebeveynlerin, hem resmi hem de resmi olmayan bakım hizmetlerini beraber kullanma eğiliminde oldukları gözlenmektedir. Bu durum, bir taraftan ebeveynin tercihini, diğer taraftan resmi bakım hizmetinin eksikliğini yansıtmaktadır. Aynı zamanda bakım hizmeti sunan kurumlar ile ebeveynin çalışma saatlerinin uyuşmadığını da ifade etmektedir. İlave olarak, ÇBH’nin kalite açısından çok boyutlu bir yapıya sahip olması, bu hizmetten yararlanmada maliyet unsurunun önemini ortaya çıkarmaktadır. Kimi ülkelerde kamusal çocuk bakım hizmeti pahalı iken, kimi ülkelerde daha uygundur. Ayrıca özel sektör tarafından bakım hizmetinin sunulması, oldukça pahalı olabilmektedir. Diğer taraftan, her ülke için çocuk bakım kalitesinin farklı olması, maliyetleri ve maliyetlerin devlet, ebeveynler ve işverenler arasında paylaşımını da farklılaştırmaktadır. Ülkeler ebeveynler için yapılandırdıkları ÇBH’ne mali destek sistemiyle çeşitli fırsatlar sunmaya çalışırken kapasite açısından hizmetlerin yetersiz olabilmesi ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, tüm Avrupa ülkelerinde farklı sosyal politika ve geleneklere bağlı olarak farklı uygulama biçimleri çerçevesinde kadın istihdamını artırıcı yasal düzenlemelere yer verildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, ÇBH’nini iş-yaşam dengesi açısından değerlendirildiğinde, bakım sorumluluğunun, kimi ülkelerde kurumsal olarak kimi ülkelerde ebeveyn izni ile kurumlar olmaksızın aile içinde çözülmeye çalışıldığı ve AB’nin bu konuda aktif rol oynadığı dikkati çekmektedir. İş yaşam dengesinin sağlanması ve dolaylı yoldan da AB’nin kadın istihdamının artırılması hedefi için, ÇBH kilit bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu hizmetlerin uygulanmasında bazı sorunlar yaşansa da çalışan ebeveynler için önemli bir seçenek olduğu gözden kaçmamaktadır. Ebeveynlere çocuklarının bakımında daha sağlıklı seçimler sunabilmesi için bu hizmetlerde, kalitenin artırılması ve kullanılabilir hale getirilmesi yönünde yeni düzenlemelerin getirilmesinin gereği açıktır.

KAYNAKÇA

- Arnlaug, L., (2009), “Care, Social Citizenship and Conflict: Gender Matters”, içinde Baert, P., Koniordos, S., Procacci, G. and C. Ruzza (Ed.), **Conflict, Citizenship and Civil Society**, London: Routledge, sa. 91-110.
- Austen, S.E. ve Birc, E.R. (2000), **Family Responsibilities and Women's Working Lives, Women's Economic Policy Analysis**, Unit Curtin University of Technology, Discussion Paper.

- Benoit, C., (2000), “Variation Within Post-Fordist and Liberal Welfare State Countries”, içinde Thomas P. Boje ve Arnlaug Leira (Ed.), **Gender, Welfare State And The Market Towards A New Division Of Labour**, New York: Routledge, sa.55-73.
- Bettio, F. ve Plantenga, J., (2004), “Comparing Care Regimes in Europe”, **Feminist Economics**, Vol. 10, No.1, s.86-99
- Blau, D. ve Robins, P., (1989), "Fertility, Employment, and Child-Care Costs," **Demography**, Vol. 26, No.2, s.295.
- Blau, D. ve Tekin, E., (2001), **The Determinants and Consequences of Child Care Subsidy Receipt by Low-Income Families**, Discussion Paper No. 383, IZA.
- Berkel, R., (2004), **From Welfare State To ‘Welfare City’? A Dutch Case Study**, The ESPAnet Conference, Oxford, s.1-18.
- Brewster, K.L. ve Rindfuss, R.R., (2000), “Fertility and Women’s Employment in Industrialized Nations”, **Annual Review of Sociology**, Vol. 26., sa. 271-296.
- Bryson, C., Kazimirski, A. ve Southwood, H., (2006), **Childcare and Early Years Provision: A Study of Parents’ Use, Views and Experiences**, DfES Research Report 723, DfES Publications, Nottingham.
- Boje, T.P. ve Almqvist, A., (2000), “Citizenship, Family Policy and Women's Patterns of Employment”, içinde Thomas P. Boje ve Arnlaug. Leira (Ed.), **Gender, Welfare State and The Market Towards a New Division of Labour**, Routledge, London, sa.41-70.
- Calman, L.J. ve Tarr-whelan L., (2005), **Early Childhood Education for All A Wise Investment, Legal Momentum’s Family Initiative**, New York: Legal Momentum.
- Cattan, P., (1991), “Child-care Problems: An Obstacle to Work”, **Montly Labor Review**, Vol.114, No.10, sa.3-9.
- Chevalier, A. ve Viitanen, T.K., (2002), “The Causality Between Female Labour Force Participation and The Availability Of Childcare”, **Applied Economics Letters**, sa. 916-918.
- D’addio, A.C. ve D’ercole, M.M., (2005), **Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: The Role of Policies**, OECD Social, Employment And Migration Working Papers, 27, s.16.
- Daly, M. ve Lewis, J., (2000), The Concept of Social Care and The Analysis of Contemporary Welfare States, **British Journal of Sociology**, Vol. No. 51, Issue No. 2, sa.281-298.
- Del Boca, D., Pasqua, S., ve Pronzato, C., (2003), **Analyzing Women’s Employment and Fertility Ratesin Europe: Differences and Similarities Across European Countries**, CHILD Working Paper, İtalya.
- Deven, F., Inglis, S., Moss, P. ve Petrie, P., (1998), **State of the Art Review on the Reconciliation of Work and Family Life for Men and Women and the Quality of Care Services**, Department for Education and Employment, Research Report No: 44, s.6-7.
- Di Torella, E.C. ve Masselot, A., (2010), **Reconciling Work and Family Life in EU Law and Policy**, Palgrave Macmillan, United Kingdom.
- EC, (2008), Communication From The Commission, **A Better Work-Life Balance: Stronger Support For Reconciling Professional, Private and Family Life**.
- EC, (2013),
http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/31_labour_market_participation_for_women_02.pdf

EC, (2014), **Proposal for Key Principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care.**

http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf

Eurostat, (2009), **Reconciliation Between Work, Private and Family Life in The European Union, European Communities**, Luxembourg.

EFILWC, (2010), **Family Life and Work**, Second European Quality of Life Survey European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg.

Eurostat, (2014), <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Flaquer, L., (2000), **Family Policy And Welfare State in Southern Europe**, Institut de Ciències Polítiques i Socials Working Paper, No.185, Barcelona, sa.1-18.

Fudge, J., (2013), **Commodifying Care Work: Globalization, Gender and Labour Law**, The Inaugural Labour Law Research Network Conference, Barcelona, s.2-9.

Gordon, C. ve Krashinsky, M., (2004), **Financing Early Learning and Child Care in Canada**, Discussion Paper, CCSD's National Conference on Child Care in Canada, sa.1-8.

Haan P. ve Wrohlich, K., (2009), **Can Child Care Policy Encourage Employment and Fertility? Evidence From a Structural Model**, Working Papers No 25, Germany.

Immervoll, H. ve Barber, D., (2005), **Can Parents Afford To Work? Childcare Costs, Tax-Benefit Policies And Work Incentives**, OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 31.

Jaumotte, F., (2004), **Labour Force Participation of Women: Empirical Evidence on The Role of Policy and Other Determinants in OECD Countries**, OECD Economic Studies, No. 37, 2003/2, OECD.

Jenson, J., (2008), **Children, New Social Risks and Policy Change. A LEGO™ future?, Comparative Social Research**, Working Paper 13, s.1-34.

Karsten, H. ve Kreyenfeld, M., (2000), "Does The availability of Childcare Influence The Employment of Mothers? Findings from Western Germany", **Population Research and Policy Review**, Vol.19, No.4, sa.317-337.

Kim, T., (2008), "The Social Construction of Welfare Control: A Sociological Review on State– Voluntary Sector Links in Korea", **International Sociology**, Vol. 23, No. 6, sa.819-844.

La Valle I., Finch, S., Nove, A. ve Lewin, C., (2000), "Parents Demand For Childcare, Department for Education and Employment", **Research Brief**, No.176, sa.1-6.

Lewis, J., (2006), "Men, Women, Work, Care And Policies", **Journal Of European Social Policy**, Vol.16, No.4, sa. 387-392.

Mahon, R., (2008), **Child Care Policy: A Comparative Perspective**, Encyclopedia on Early Childhood Development, Centre of Excellence for Early Childhood Development, s.1-6.

OECD, (2004), **Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life**, Vol. 3, Paris: OECD.

OECD, (2006), **Starting Strong II Early Childhood Education and Care**, Paris: OECD.

OECD, (2001), **Help Wanted? Providing and Paying for Long-Term Care**, OECD, s.1-7.

Peeters, J., (2007), "Including Men in Early Childhood Education: Insights from the European Experience", **NZ Research in Early Childhood Education**, Vol. 10, sa.15-24.

- Plantenga, J. ve Remery, C., (2005), **Reconciliation of Work and Private Life:A Comparative Review of Thirty European Countries**, Brussels: European Commission, 2005.
- Plantenga, J. ve Remery, C., (2009), **The Provision of Childcare Services A Comparative Review of 30 European Countries**, Belgium: European Commission.
- Presidency Conclusions (2000), Lisbon European Council.
http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (23.03.2000)
- Richardt, N., (2004), **European Employment Strategy, Childcare, Welfare State Redesign– Germany and the United Kingdom Compared**, The Conference of Europeanists, Chicago.
- Rindfuss, R.R., Guilkey, D.K., Morgan, S.P. ve Krav, Ø., (2010), “Child-Care Availability and Fertility in Norway”, **Population and Development Review**, Vol.36, No.4, s.726–745.
- Rostgaard T., (2002), “Caring for Children and Older People in Europe A Comparison of European Policies and Practice”, **Policy Studies**, Vol. 23, No.1, sa.51-68.
- Saraceno C., (2000), “Gendered Policies: Family Obligations And Social Policies in Europe”, içinde Thomas P. Boje ve Arnlaug Leira (Ed.), **Gender, Welfare State And The Market Towards A New Division Of Labour**, New York: Routledge, sa. 135-156.
- The Centre For Spatial Economics, (2009), **Literature Review of Socioeconomic Effects and Net Benefits, Understanding and Addressing Workforce Short Ages: Literature Review of ECCEC Labour Market**, Child Care Human Resources Sector Council, Canada.
- Vandell, D.L. ve Wolfe, B., (2000), **Child Care Quality: Does It Matter and Does It Need to Be Improved?**, Institute for Research on Poverty Special Report No.78.